

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM
DALI

ROZİ SAYIT ŞİİRLERİ VE ONTOLOJİK TAHLİLİ
(AKTARMA-İNCELEME)

SUBHİNUR ÖMERCAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ

HAZİRAN - 2022

KASTAMONU

TEZ ONAYI

Subhinur ÖMERCAN tarafından hazırlanan “**Rozi Sayit Şiirleri ve Ontolojik Tahli**” adlı tez çalışmasının savunma sınavı **27.06.2020** tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Danışman	Prof. Dr. Ad Orhan SÖYLEMEZ	
	Kastamonu Üniversitesi
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Döne ARSLAN	
	Kastamonu Üniversitesi
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Mehmet KILDIROĞLU	
	Kastamonu Üniversitesi
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Erkin EMET	
	Ankara Üniversitesi

Jüri üyeleri tarafından kabul edilmiş olan bu tez Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunca onanmıştır.

Enstitü Müdürü	Doç. Dr. İbrahim YENEN
----------------	------------------------	-------

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Subhinur ÖMERCAN

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****ROZİ SAYIT ŞİİRLER*İ VE ONTOLOJİK TAHLİLİ****SUBHİNUR ÖMERCAN****KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI****DANIŞMAN:PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ**

Rozi Sayit, yeni Uygur şiirinin önde gelen, önemli isimlerinden biridir. Hayatı boyunca birçok türde eser veren şair edebiyat sahasında büyük ses getirmekle birlikte şiirleri okurlar tarafından sevilerek okundu. Şairin 2001’de yayımlanan iki ciltli “Rozi Sayit Şiirlerinden” adlı kitabından seçilen şiirlerin aktarımı ve incelenmesinin amacı, Çin Komünist Partisi rejiminden dolayı Türk dünyasına yıllardır uzak kalmış, bağı kopmuş Uygur edebiyatının Türkiye Türkçesindeki boşluğu doldurmaya çalışarak Türkoloji araştırmalarına sunmaktır. Bu çalışmada “Rozi Sayit Şiirlerinden” adlı kitabın birinci cildinden seçilen 40 şiir Türkiye Türkçesine aktarılmış ve 10 şiirin ontolojik incelenmesi yapılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde, Uygur edebiyatı tarihi ve Uygur edebiyatında şiirin önemi kısaca bahsedilmiştir. Birinci bölümde Rozi Sayit’in hayatı, edebi kişiliği ve eserleri yer almaktadır. İkinci bölümde, şiirlerin tasnifi ve çözümleme tekniği, üçüncü bölümde ise şiirlerin Türkiye Türkçesine aktarılması verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER:Rozi Sayit, Uygur Edebiyatı, Uygur Şiiri, Çin Komünist Partisi

Haziran 2022, 92 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****ROZİ SAYIT'ŖS POEMS AND ONTOLOGICAL ANALYSIS****SUBHİNUR ÖMERCAN****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE****MODERN TURKIC LANGUAGES AND LITERATURE****SUPERVISOR: PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ**

Rozi Sayit is one of the leading and important figures of the new Uyghur poetry. The poet, who produced works in many genres throughout his life, made a great impression in the field of literature, and his poems were read with love by the readers. The aim of the transfer and analysis of the poems selected from the poet's two-volume book "Rozi Sait's Poems" published in 2001 is to present the Uyghur literature, which has been away from the Turkish world for years due to the Chinese Communist Party regime, to fill the gap in Turkey Turkish, and to present it to Turcology studies. In this study, 40 poems selected from the first volume of the book "From Rozi Sait's Poems" were transferred to Turkey Turkish and the ontological analysis of 10 poems was made.

In the introduction part of the study, the history of Uyghur literature and the place of poetry in Uyghur literature are briefly mentioned. In the first part, the life, literary personality and works of Rozi Sait are included. In the second part, the classification and analysis techniques of the poems are given, and in the third part, the transfer of the poems to Turkey Turkish is given.

KEYWORDS:Rozi Sait, Uyghur Literature, Uyghur Poetry, Communist Party of China

June 2022, 92 Page

TEŞEKKÜR

“Rozi Sait Şiirleri ve Ontolojik Tahlili” adlı çalıŐmamı hazırlama aŐamasında yakından ilgilenen danışman hocam Prof. Dr. Orhan Söylemez’e, her anlamda destekte bulunan bölümümüzdeki tüm değerli hocalarımıza sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.

Hep yanımda olan, sonsuz destek veren sevgili anneme, yardımlarını esirgemeyen sınıf arkadaşım Ümmü Gülsüm’e gönülden teşekkür ederim.

Subhinur ÖMERCAN

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1 Çin Rejimi Altındaki Doğu Türkistan’da Çağdaş Uygur Edebiyatı.....	1
1.2 Rozi Sayit’in Hayatı.....	7
1.3 Rozi Sayit’in Edebi Kişiliği.....	10
1.4 Rozi Sait'in Eserleri.....	11
2. ŞİİRLERİN TASNİFLERİ VE ÇÖZÜMLEMELERİ	13
3. ŞİİRLER VE AKTARMALARI	54
4. SONUÇ	82
5. KAYNKALAR	83

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1 Ebcet Hesabı.....	46

TABLULAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1 Kelimelerin Kullanım Şekilleri.....	18
Tablo 2.2 Kelimelerin Kullanım Şekilleri.....	22
Tablo 2.3 Kelimelerin Kullanım Şekilleri.....	27
Tablo 2.4 Kelimelerin Kullanım Şekilleri.....	31
Tablo 2.5 Kelimelerin Kullanım Şekilleri.....	33
Tablo 2.6 Kelimelerin Kullanım Şekilleri.....	38
Tablo 2.7 Kelimelerin Kullanım Şekilleri.....	41
Tablo 2.8 Kelimelerin Kullanım Şekilleri.....	45
Tablo 2.9 Kelimelerin Kullanım Şekilleri.....	49
Tablo 2.10 Kelimelerin Kullanım Şekilleri.....	51

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

Doç: Doçent

Prof: Profesör

Dr: Doktor

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

vs.: ve saire

a.g.e: Adı geçen eser

1. GİRİŞ

1.1. Çin Rejimi Altındaki Doğu Türkistan'da Çağdaş Uygur Edebiyatı

1.1.1. Çağdaş Uygur Edebiyatının Oluşumunda Şiir

Uygur şiiri, Uygur edebiyatında çok önemli bir yer tutmaktadır. Bir asırdan fazla sürmekte olan Çin rejimi Uygur halkını maddi ve manevi çok yıpratmaktadır. İfade özgürlüğünden mahrum kalan Uygur halkı yıllardır dertlerini, rejime karşı isyanlarını kaleme dökerek şiir yoluyla ifade etmektedir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Türkistan topraklarında yaşanan tarihî olaylar neticesinde devrin edebî eserlerinde görülen halk diline yakınlık eğilimi, demokratik düşüncelerin işlenmesi, Uygur edebiyatında yeni bir devrin başlayacağına işaret etmekteydi.¹

Bu dönemde Uygur halkı içinde halk destanları, halk türküleri ve halk şiirleri, halkın siyasi, ekonomik ve ahlaki durumunu yansıtan bir sanat aynasına dönüşmüştür. Özellikle Çin (Mançu) hanedanlığının baskı ve şiddetleri Uygur destan, koşuk ve türkülerinde büyük bir titizlikle ve sanatla işlenmiştir.²

Çağdaş Uygur edebiyatının temel taşı niteliğindeki koşuklar, halk destanları ve fıkralar konu olarak feodal müstebitliğe, istilacılara, zulme, cahilliğe olan isyanı, bağımsızlığa olan isteği işlemiştir. Sadır Pelvan koşukları, Nuzugum koşukları, Abdurahman Han Goca destanı, Seley Çakkan fıkraları ve koşukları, Molla Zeydin fıkraları, Göç-Göç Koşuğu, Seyit Noçi Koşuğu gibi koşuklar, bu devrin başta gelen örneklerindedir.³

1.1.2. Eğitim ve Reform Döneminde Şiir

Çağdaş Uygur edebiyatının başlangıç dönemi XX. yüzyılın başından 1930'lardaki eğitimde reform dönemine kadar olan süreyi kapsar. XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında Moğol-Çin istilası döneminde Uygurlar içinde ilk uyananlar, yurtdışında okuyup dünyadaki gelişmelerden etkilenen ve yenilikçi fikirleri Uygur

¹ Kaşgarlı Rahile, *Çağdaş Uygur Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Gazi Kitapevi, 2017

² Baran Lokman, "Çağdaş Uygur Edebiyatının Oluşması ve Gelişmesi", *Bilig* (42): 191-211

³ Komisyon, *Uygur Edebiyatı Tarihi 3*, Pekin: Milletler Neşriyatı, 2006

Bölgesi'ne getiren aydınlardır. Vatansever Uygur zenginlerinden Hüseyin Musabayup ve Bahavudun Musabayup kardeşlerin desteği ile 1885'de Atuş Eksak'ta kurulan cedit okuluna Türkiye'den getirilen Ebabekri adlı Uygur, öğretmen olmuştur.⁴

Cedit okulları, eskiden uygulanan "Usul-i Kadim" yani sadece Arapça ve din üzerine yapılan eğitim yerine tarih, coğrafya, beden eğitimi, matematik, hatiplik gibi bilgilerin öğretildiği "Usul-i Cedit" tarzındaki okullardı. Meşhur Türk âlimi İsmail Gaspıralı'nın Kırım'da başlattığı "Usul-i Cedit" okulları daha sonraki dönemlerde Türk dünyasındaki bütün reformculara isim babalığı yapmış, Müslüman Türk gruplarında toplumsal reform ve değişim taleplerini yansıtan bir deyim olarak kullanılmaya başlanmıştır. Böylece Gaspıralı'nın "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" sloganı ile birlikte Ceditizm, Panslavizm karşıtı ve Türk dünyasını asgari müştereklerde birleştirmeyi amaçlayan siyasi bir akım hâline dönüşmüştür.⁵ Böylece Uygur Bölgesi'nde eğitimde reform, halkın cehaletten ve esaretten kurtulması için onları bilinçlendirme gibi görüşler, halk içinde geniş ölçüde rağbet görmüş ve benimsenmiştir. Bu fikirlerin mahsulü olarak gazetecilik ve yayıncılık işleri hızla yayılmış, gelişmiştir.⁶

XX. yüzyılın başlangıcında Uygur halkının hayatında önemli bir yere sahip olan eğitimde reform hareketi, feodal güçlerin, hükümetin baskılarına rağmen tüm hızıyla devam etmiştir. Âdeta bir akım hâline gelen ceditizm sayesinde şairler şiirlerinde, halkı uyandırma, baskıya karşı isyan etme, cehaletten kurtulmaya çağırma gibi konuları işlemiştir. Çağdaş Tatar edebiyatının özellikle Abdullah Tukay şiirlerinin, çağdaş Uygur şiirlerine etkisi büyük olmuştur. Durgunluktaki Uygur edebiyatına canlılık veren Abduhalik Uygur'un şiirlerinde bunu görmek mümkündür.⁷

Çağdaş Uygur edebiyatında 1920-1930'lu yıllarda, bir önceki dönem olan Çağatay edebiyatı devrinde pek görülmeyen tiyatro, hikâye gibi edebî türler yazılmıştır. Eski Uygur edebiyatında bazı örnekleri olan ve Çağatay Edebiyatı devrinde kaybolan, XIX.

⁴ Kaşgarlı Sultan Mahmut, *Çağdaş Uygur Türkleri'nin Edebiyatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998

⁵ Andican A. Ahat, *Ceditizm'den Bağımsızlığa Hariçte Türkistan Mücadelesi*, İstanbul: Emre Yayınları, 2003

⁶ Tatlıq Erşidin, "1949. Yildin Burun Şincaında Uyğur Tilida Neşir Qilingan Gëzit-Jornallar", *Şinciang Tezkiriçiliki Journili* 3: 51-58, 2004

⁷ Suleyman E, *Teklimakanğa Dümlengen Roh*, Ürümçi: Şincan Halk Neşriyatı, 2003

yüzyılda Avrupa şiirlerinde görülmeye başlayan serbest vezinli şiir şekilleri çağdaş Uygur edebiyatında tekrar görülmeye başlamıştır.⁸

Şiir bu dönem Uygur edebiyatında en çok yazılan edebî türdür. Bu dönemde halkın yüreğinde yer edinmiş şiirler için şunları örnek gösterebiliriz: Şair Abduhalik Uygur'un Zulme Karşı, Açıl, Uyan, Cehalet Pınarı; şair Lutpulla Mutellip'in Yıllara Cevap, Sevgi ve Nefret adlı şiirleri; Memtili Efendi'nin Kurtuluş Yolunda, Ordumuz adlı şiirleri... Bunların dışında ünlü şair ve yazar Nimşehit'in (1906-1972) pek çok destanı, bilimsel makalesi, şiiri ve romanı bulunmaktadır. Madar Ezem adlı şiir derlemesi; Doğru Yol Işıkları, Esarettekilere Hitap, Huzurunda, Hiyanetten Şikayet, Vatan Aşkısı, Uyan, Mezardan Gelen Ses gibi şiirler Nimşehit'in eserlerinden bazılarıdır.⁹

Lutpulla Mutellip (1922-1945) 1930-1940'lı yıllardaki Uygur kültür ve edebiyat tarihinde yeni bir çığır açan edebî şahsiyetlerdendir. Onun yazmış olduğu şiirleri, manzum eserleri ve makaleleri, Uygur halkını dünyadaki uygar, özgür toplumlardan biri hâline getirmek için harcadığı çaba, verdiği emek ve yaptığı mücadelelerinin bir parçasıdır. Şair, yazar, sanatkâr ve millî mücahit kimliğiyle Uygur halkının yüreğinde silinmez izler bırakan Lutpulla Mutellip, çağdaş Uygur şiirine modern dünya şiirinin ve klasik Çağatay şiirinin şekil ve nazım biçimlerini getirerek çağdaş Uygur şiirinde yeni bir dönüm noktası oluşturmuştur. Ayrıca Uygur edebî dilinin gelişimine katkıda bulunmuştur.¹⁰

1.1.3. Çin Komünist Partisi Doğu Türkistan'ı işgal ettikten Sonra Uygur Şiiri

Üç vilayet hükümetinin başkanı Ehmecan Kasimi ve onun mücadele arkadaşları, Pekin'deki toplantıya katılmak üzere Almatı aktarmalı uçağa binmiş ve "27 Ağustos 1949'da gerçekleşen uçak kazası" olarak açıklanan olay nedeniyle hayatlarını kaybetmişlerdir. 25 Eylül 1949'da komünist parti askerleri Uygur Bölgesi'ne girmiştir.¹¹

⁸ Kaşgarlı, a.g.e.

⁹ Kaşgarlı, a.g.e.

¹⁰ Komisyon, a.g.e.

¹¹ Teylur K., *Wild West China The Taming of Xinjiang*, (Çev. Abdurehman), Uygurca Neşri: Tincimas Uyğur Diyarı 1-2. Miyonhen: Dünya Uygur Kurultayı Neşriyatı.

1949 yılından 1966 yılına kadar edebiyatın diğer türleri gibi şiirlerde de yeni yönetimi övmeye dayalı, komünist yönetimden beklentileri ve halkın umutlarını içeren eserler meydana gelmiştir. Bu dönemde şiir, en çok yazılan edebî tür olmaya devam etmiştir. Bunun nedeni Uygur edebiyatında şiirin eskiden beri esas tür olarak ön planda tutulması ve devrin ihtiyacıdır. Çünkü bu dönem edebiyattan yönetimi methetmesini ve bu vesileyle halkın ruhsal dünyasını değiştirmesini istemekteydi. Şiir kısa, öz, duygulu biçimiyle bu isteği yerine getirmeye elverişli bir tür olduğundan edebî değeri düşük siyasi şiirler oldukça fazla yazılmıştır. Bu duruma rağmen aşk, vatan sevgisi ve doğa sevgisini konu alan birkaç nadir şiir var ki bugüne dek değerini hiç yitirmemiştir.¹²

1.1.4. Kültür Devrimi Döneminde Uygur Şiiri

08.08.1966 tarihinde Pekin yönetimi, Kültür Devrimi'nin başladığını duyurmuştur. Kültür Devrimi sırasında yurtdışında akrabası olanlar hapslere atılmış, camiler yıkılmış, kitaplar yakılmış, okullarda eğitim Mao'nun konuşmalarını ezberlemeyle sınırlanmış, insanlar düşüncesinden dolayı ağır cezalara çarptırılmış, tanıdıklarının suçlu düşüncelerini ilgili yöneticilere ihbar etmeyenler de aynı şekilde ağır cezalandırılmış, kısacası insanların yaşam odağı siyasi olaylar olmuştur.¹³

Kültür Devrimi sırasında halkın duygularını, görüşlerini, tarihî gerçekleri yazan şair ve yazarların eserleri karalanarak kendileri “milliyetçi”, “ayrılıkçı”, “Türkçü” olmakla suçlanmış, cezalandırılmış ve hapslere atılmıştır. Lutpulla Mutellip Pantürkist “Türkçü”, Gomindañçi Unsur “Milliyetçi Çin Yanlısı” olarak suçlanmıştır. Nimşehit ise çektiği eziyetler sonucu hayatını kaybetmiştir.¹⁴

Aydınlar birer birer yok edilmiş, sürgünlere gönderilmiştir. Bu dönemdeki siyaseti övmeyen tüm eserler evlerden toplanarak ateşe verilmiştir. Uygur Bölgesi'nde belli bir ideolojiye dayalı millî edebiyatı, millî kültürü yok etme eğilimi uygulanmıştır. Edebiyat ve kültür siyasi propaganda için kullanılmıştır. Fakat her şeyin farkında olan Uygur aydınları, bu durumu devrim sırasında yayımlanamayacağını bildiği edebî

¹² Kaşgarlı, a.g.e.

¹³ Teylur K., *Wild West China The Taming of Xinjiang*, (Çev. Abdurehman), Uygurca Neşri: Tincimas Uyğur Diyarı 1-2, Miyonhen: Dünya Uygur Kurultayı Neşriyatı, 2006

¹⁴ Polat Muhemmet, *Uygur Edebiyatında 50 Yıl*, Ürümçi: Şincan YaşlarÖsmürler Neşriyatı, 2014

eserlerinde dile getirmiş, yaşanan tarihi edebî şekilde sonraki kuşaklara aktarmayı ihmal etmemiştir.¹⁵

Şairlerin birbirlerinin durumunu merak ettikleri, şiir yazmalarının yasaklandığı bir ortamda arkadaşlarına elden gönderdikleri mektuplarda şiirler yazarak destek oldukları bilinir.¹⁶

1.1.5. 1976-2000 Arası ve 2000 Yılından Sonraki Çağdaş Uygur Edebiyatında Şiirin Gelişim Süreci

1976'da Çin Komünist Partisi Reisi Mao'nun ölümüyle Kültür Devrimi sona ermiştir. Kültür Devrimi'nden sonra ekonomik açıdan kalkınma ihtiyacı hisseden Çin, liberalleşme ve dışa açılım politikası uygulamıştır. Bu politika, Uygur Bölgesi ve Uygurlara yönelik yumuşama siyasetini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla 1978'den sonra Uygur edebiyatında canlanma görülmüştür.¹⁷

Çağdaş Uygur edebiyatının yeni döneminde 1940'lı yıllarda mevcut olan fakat aradan geçen kırk yıl içinde hiç kaleme alınmamış bir edebî tür yani mensur şiir, tekrar ortaya çıkmıştır. Bu mensur şiirler çeşitli konularda kaleme alınmış olup hayat, doğa, toplum ve bireyin duyguları anlatılmıştır. Abdulkadir Calalidin'in mensur şiirleri ise felsefi fikirlerin zenginliğiyle dikkat çekicidir.¹⁸

Devrim'den sonra şiirler, çağdaş Uygur edebiyatının diğer türleri gibi büyük bir coşkuyla kaleme alınmıştır. İlk dönemlerde Kültür Devrimi sırasında yaşananları konu alan eserler yoğun olarak yazılmıştır.¹⁹ 1980'li yılların ortalarından itibaren Uygur şiirlerinde görülmeye başlayan, Guñga Şiir veya Yéñiçe Şiirlar tabiriyle anılan postmodern şiirler genç şair kadrosuyla oluşmaya başlamıştır.²⁰

Bu tür şiirlerin özelliği, şiirin konusunun başından sonuna kadar sembol ile ifade edilmesi ve şairin asıl anlatmak istediği şeyin duyguları ve düşünceleri olmasıdır. Bu

¹⁵ Rehim Muhammet, *Téyipcan Éliyev Şeirliri 2*, Pekin: Milletler Neşriyatı, 1998

¹⁶ Kaşgarlı Sultan Mahmut, *Elyazma*, 1970, s. 1-8

¹⁷ Kaşgarlı, a.g.e.

¹⁸ Harbalioğlu Neşe, "Çağdaş Uygur Edebiyatında Mensur Şiir Türünün Bir Temsilcisi: Ehmet İmin", *IV Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı-I*, Niğde: Niğde 2017 Üniversitesi Kaşgarlı Mahmut Uygur-Çin Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 649-656

¹⁹ Sultan Azad, *İlmîy Maqaliler Toplimi* (20-Esir Uyğur Edebiyatiniñ Umumiy Ehvali), Ürümqi: Şincan Üniversitesi Neşriyatı, 2002, s. 1-37

²⁰ Sultan Azad, *Bügünki Zaman Uyğur Edebiyatı Toğrisida*, Ürümqi: Şincan Halk Neşriyatı, 1997

tür şiirlerde vezin yoktur ve mısra bölükleri net değildir. Cümleler arasında hissedilen boşluk okuyucuyu düşünmeye sevk etmek içindir. Ehmecan Osman, bu tür özgün şiirleri yazan şairlerin başında gelir.²¹

Sembolik niteliği ile Yeni Şiir olarak adlandırılan bu özgün şiirler zamanla çağdaş Uygur şiirlerinde özellikle gençler arasında âdeta bir akım hâline gelmiştir. Birçok şair yetişmiş, şiir kitapları yayımlanmıştır.²²

Şairler, önceki yıllarda oluşan “Edebiyatın Siyasete Hizmet Etmesi”, “Edebî Eserlerde Belirgin Siyasi Hava Olması” gibi yönlendirici ve kısıtlayıcı çerçevelerin işkencesinden kurtularak gerçek hayatı ve gerçek duyguları estetik şekilde anlatmaya yönelmiştir. Böylece şiirlerin seviyesinde, anlatım tarzında, şekillerinde, konusunda büyük gelişme yaşanmıştır.²³

2000 yılından sonra eserleriyle çağdaş Uygur şiirinin sürekliliğini sağlayan Osmancan Muhemmet Pasan, Ablet Nurahun Zeperi, Abdureşit Muhemmet İmin, Hezreteli Eli, Ömer Mehmud, Mehmud Hoca Ümütvar, Mehmud Mehdi, Alimcan Tömür Turan, Mehriban Niyaz Çogluk, Peride Yakup gibi genç yeteneklerin kimileri Çince ve Yeni Uygur Türkçesiyle eser vermiştir. Kimi şairlerin şiirleri Çinceye çevrilerek yayımlanmıştır. Uygur yazar ve şairlerin eserlerinin Çince olarak yayımlandığı en son çalışma 2016 yılında yayımlanan Raşao de Maisui “Yanmakta Olan Buğday” adlı Çince antolojidir. Bu kitapta otuzdan fazla genç Uygur şair tanıtılmış ve eserlerinden örnekler verilmiştir.²⁴

2002 yılındaki Çin Komünist Partisi’nin azınlık halklara yürütülen “Çift Dil” eğitiminin başlaması ile okullarda 75% dersler Çince anlatılmaya başlamıştır.

2009 yılında Çince eğitim kreşlerden başlamıştır, 2015 Çin’in sözde Eğitim Kampları kurulduktan sonra Uygur Türkçesiyle yazılmış bütün ders kitapları ortadan kaldırılmış ve Uygur Dili ve Edebiyatı dersleri de yok edilmiştir. Çin işgali altındaki Uygur Özer Bölgesi’nde Çağdaş Uygur Edebiyatı böyle bir ortamda varlığını sürdürmeye çalışmaktadır.

²¹ Kaşgarlı, a.g.e.

²² Komisyon, *Uygur Edebiyatı Tarixi 3*, Pekin: Milletler Neşriyatı, 2006

²³ Komisyon, *Uygur Edebiyatı Tarixi 4/1*, Pekin: Milletler Neşriyatı, 2006

²⁴ Şalamu Şiyaypu (Şahip Abdusalam Nurbeg), *Raşaode Maisui*, Vuhan: Changjiang Venyi Neşriyatı, 2016

1.2 Rozi Sayit'in Hayatı

Şair Rozi Sait, Eylül 1943 yılında Doğu Türkistan'ın Güney bölgesindeki Hoten eyaletinin Guma ilçesinde dünyaya gelmiştir.

Rozi Sayit, doğduğu tarihte, babası ailesi ile beraber Kara Kurum dağlarının tepesindeki Şeydullah denen yerde, ülke sınırında askeri kampta yaşıyordu. Babasının koruyucu askerler arasındaki biriydi. Rozi Sayit, bu askeri kampta doğmuştur. İlk çocuğunu kucağına aldığı anda annesi ve babası çok mutlu olmuş, ancak, Rozi dünyaya göz açıp çok zaman geçmeden, bulunduğu yüksek dağlık bölgedeki oksijen eksikliği nedeniyle tüm vücudu morarmıştı. Dağlık sınır bölgede yapabileceği bir şey olmadığında velilerde bebeğin nefes alamamasını göz yaşlarına boğularak izlemeye mecbur kalmıştı.²⁵ Doğduğundan yedi gün sonra, ramazan ayında doğduğu için ona Rozi (Uygur Türkçesinde Ramazan, oruç anlamındadır, Ramazan'da doğan çocuklara bu ismi vermek yaygındı) adı verilmiştir.²⁶

Şairin arkadaşı Tohti'ye göre, Sayit'in Kara Kurum'un zirvesinde doğmuş olması daha sonraları emek ve akıl, insanlığın zirvelerinde olacağına; sınırda doğmuş olması ise varlık ile yokluk, umut ve umutsuzluk, zorluk ve mutluluk sınırlarında gelişen hayatına, asker ailesinde doğmuş olması ise, hayatındaki, eserlerinde bile ifade bulan korkmaz, çekinmez cengâverliğine işaret olarak görülmüştür.²⁷

Genç Sayit'in ilkökul dönemi diğer çocukları gibi dertsiz ve neşeli geçmiştir. Babasının her gün yastık başına bıraktığı beş, on kuruş ve bazıları 20 kuruş parasıyla istediği yiyecekleri ve hatta Şangay'da ya da Taşkent'te basılmış resimli kitapları bile satın alabilmiştir. 1955'yulına kadar askerlik vazifesini yerine getirerek sınır koruyucu asker kampında bulunan Sayit Abitof, 1955 yılındaki millî askerlere odaklı yürütülen dağıtım siyaseti sonucu askerlikten çıkarılır. Aslında, Abitof ve asker arkadaşları, daha önceki millî orduya ait olan askerlerden hayatta kalanlarıydı. Çin Komünist hükümeti "Savaşsız hakikate dönme" adı altında, sözde onları millî bölgenin millî askeri olarak tanımlasa da tehdit unsuru olarak görmesi sonucu, millî ordudan gelen bu askerleri

²⁵ Tohti Nurmhammet, *Déhqan Şair Rozi Sayit*, Urumçi: Xinjiang Güzel-senetFoto Süret Neşriyatı, Xinjiang Éliktiron Ün-Sin Neşriyatı, 2010

²⁶ Tohti, a.g.e.

²⁷ Tohti, a.g.e.

ortadan kaldırma, askeriye den uzaklaştırma taktikleri neticesinde hepsi mağdur bırakılmıştır.²⁸

Böylece Rozi Sayit ortaokula çıktığında, babası askerlikten zorla emekli olmuş durumundadır. Ancak millî ordudan gelip askerlikten emekli olanlar için sadece bir senelik geçim parası olarak 200 Yuan gibi çok cüzi rakamda bir para dışında hiçbir destek verilmemiştir. 15 yaşından itibaren çocuk asker olan, hayatı orduda geçen babası ve ailesi için işsizlik, üstelik askeri geçmişinden dolayı önüne çıkan engeller ve kısıtlamalar, onlar için gelecek olan büyük sıkıntılı günlerinin habercisi olmuştur.²⁹

İlerleyen zamanlarda, maddî sıkıntılar nedeniyle ortaokulu zor koşullar altında tamamlayan Rozi Sayit, güçlü okuma isteğine rağmen ilerleyip lisede okuma imkânına erişememiş, annesi üzülererek ona lise için okul kaydına kayıt yaptırmamasını söylemiştir.³⁰

Bu tarihlerde ailesi, ekonomik sıkıntılarından dolayı, göz hastalığına yakalanan kardeşini tedavi ettirememiş ve kardeşi küçük yaşta kör olmuştur. Yaşadığı bu travmalar küçük Rozi Sayit'in içinde ağır acılar oluşturmuştur. Edebî biyografisinin farklı bölümlerinde Sayit, öğrencilik hayatının son zamanlarında çektiği ekonomik zorluklar ile ilgili hayatı boyunca unutamadığı çeşitli örneklerden bahsetmiş, fakir ve çaresiz bırakılmanın kendine getirdiği manevî darbelerini anlatmıştır. Böylece o 1958 yılından itibaren, henüz 15 yaşındayken, yaşamına devam edebilmek ve babası ile beraber ailesine bakabilmek için, dönemin en ağır şartları altında, hükümetin zorunlu emek çalışmalarına katılarak 15 sene sürecek olan çiftçi emekçi hayatına başlamıştır.³¹

Bu yıllarda toplumla, özellikle çiftçilerle iç içe olan şair halk içinde dolaşp masal, koşuk ve destanları dinlemiş; edebiyatın sosyal hayat içindeki yerini ve insan hayatındaki önemini görmüş ve bu etkilerle ilk şiirlerini yazmaya başlamıştır. Bu

²⁸ Tewekkül Mihrullah, *Rozi Sayit'in Şiirleri (İnceleme-Metin Aktarma)*, 2020

²⁹ Tohti, a.g.e.

³⁰ Tohti, a.g.e.

³¹ Tewekkül, a.g.e.

dönemde halktan ve sosyal hayattan öğrendiği şeyler sonraki dönemlerde edebî hayatının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.³²

Sayit'in dönemindeki kıtlık ve zorluğu anlattığı beyanlara göre emekçi çocuk Sayit, ağır işlerde çalışırken, bir kere olsa da doyacak kadar bir şeyler yiyebilmeyi hep arzulamıştır. Ancak, buna hiçbir imkân olmamış, komuna'nın büyük kazan yemeğinden sonra kazanın altında yanarak yapışıp kalan kısmı yiyebilmek için aşçıya kaç kere yalvarmış olmasına rağmen ona sıra bile gelmemiştir.³³ O zamanlarda başka dışarda yiyebilecek bir şey bulmak da zor idi çünkü her şeye devlet el koymuş, devletin ayırıp verdiği yemek bulunabilecek yerlerde de sadece hükümetten aldıkları yemek fişi kullanılabiliyordu. Ancak o kadar çalışmış olmasına rağmen emekçilerin, kara erzakları dışında bir kere yemek alıp yiyebilecek karne toplayabilmesi imkânsızdı.³⁴

1973 yılında 15 senelik çiftçilik hayatına son vererek Kaşgar Pedagojik Enstitüsü Uygur Dili ve Edebiyatı Bölümünde okumaya başlamış. Eğitimini tamamladıktan sonra Hoten'in Lanru köyüne öğretmen olarak atanmış.

Sayit üniversiteye gidip uzun zaman geçmeden kendi durumunu ifade eden, duygularından oluşmuş "Déhqan Balisimu Üniversitliq Boldi" adlı şiirini Kaşgar Gazetesinde yayınlamıştır.³⁵ Kültür Devrimindeki şiir hevesinden dolayı ağır darbe yiyen şair, yıllarca açık şekilde eser yazmaktan çekinmişken, yayınladığı bu ilk şiiri ile önündeki duvarı yıkmış oluyordu. Bu onun ortaokulda yayınladığı kısa haberinden sonra ilk eseri, ilk şiiri, aynı zamanda, şairlik yoluna resmi olarak attığı ilk adım olmuştur.³⁶

Sayit, nihayet Mart 1976'de Üniversiteyi bitirir ve önce Hoten Darülmualliminde, daha sonra ise Manzara Halk Komunası lisesinde öğretmenlik yapar. 1980 tarihinden başlayarak "Yeni Qaştéşi /Yeni Yeşim Taşı" dergisi editörlük bölümünde işe başlar ve hayatının sonuna kadar burada yazar ve editör olarak çalışır.³⁷

³² İsmayil, *İslam*, 1993, s. 696-697

³³ Tohti, a.g.e.

³⁴ Tewekkül, a.g.e.

³⁵ Tohti, a.g.e.

³⁶ Tewekkül, a.g.e.

³⁷ Tohti, a.g.e.

Şair, Çin Yazarlar Cemiyeti Şincan Uygur Özerk Bölgesi Şubasının, Çin Halk Edebiyatçılar ve Sanatçılar Cemiyeti Şincan Uygur Özerk Bölgesi Şubasının ve Özerk Bölge Siyasi Meclisinin üyeliğini yapmıştır.³⁸

Hayatı boyunca pek çok eser vermiş ve ödül sahibi olmuş şair 8 Eylül 2001'de hastalık sebebiyle Hoten'de vefat etmiş.

1.3. Rozi Sayit'in Edebi Kişiliği³⁹

Yukarıda Sayit'in yaşadıklarından bahsedildi, devamı esas onun edebî hayatıdır. Sayit'in edebî hayatı yaşadığı hayatından etkilenerek gelişmiş olup daha iyi anlaşılabilmesi için üç döneme ayrılmıştır. Bunlardan ilki şairliğinin başlangıç dönemi, 1973-1980 tarihleri arasındadır. Bu dönem Kültür Devrimi öncesi ve Kültür Devrimi sürecinde yaşanan travmalar sonucu, edebiyata ve sanat çalışmalarının çekingenlik içinde, ihtiyat ile devam ettiği dönemdir. Bu dönemde üniversite hayatına başlayarak, 15 sene süren çiftçi emekçi hayatına son vermiş, edebiyatçılık mesleğine resmi olarak adım atmıştır. Öğretmen olduğu 4 yıllık süreçte ise şairliğinin temelini atmıştır. İkinci dönem, 1980-1990 arası, Kültür Devrimi bitmesiyle, "Islahat ve Reform" sonrası edebiyat ve sanata yönelik kısıtlamaların daha geniş bir şekilde kaldırıldığı, bu alanda çarpıcı gelişmelerin elde edildiği dönemdir. Şair için bu dönem, halkın içinde öğrendiği hayat gerçeklerini, üniversitede öğrendiği edebiyat ve şiiriyet bilimiyle birleştirerek eserler vermeye çalıştığı, şairliğinin olgunlaşma dönemi sayılır.

Üçüncü dönem 1990'dan başlayarak 2001 senesi yani şairin vefatına kadar olan süreçtir. Bu dönem ÇKP yönetimi altında "altın on yıl" olarak bilinen, etnik gruplara yönelik kısıtlamaların en az olduğu, eleştiriye ve gelişmeye en açık olan bir dönemdir (Tevekkül, 2015: 115). O yüzden bu dönemde Çin'de ve yönetimi altındaki azınlık bölgelerinde edebiyat ve sanatın gelişimi hızlanmıştır. Şair için bu dönem, şiiriyette hem nitelik hem nicelik bakımından en verimli olduğu, başarıları toplum tarafından onay gördüğü, halk şairi dönemi olarak özetlenebilir.

³⁸ İsmayil, a.g.e., s. 704

³⁹ Tewekkül, a.g.e.

Yaşadığı inişli çıkışlı zor günler Rozi Sayit'a hak taraftarı olmayı, ezilen, sömürülen, zulme uğrayan insanların içinden biri olarak hayatının sonuna kadar yanlışlar ile savaşmayı, halkçılığı içten öğretmiştir. Çiftçi ve emekçi olarak ezilen ve sömüren insanların arasında yaşadığı zor günler onun hayat gerçeklerini oluşturarak, arzu ettiği şiiriyet, hayatının baş konusunu teşkil etmiştir. Eserlerinden gördüğümüz üzere, ezilen halkın direnişi ve imkânsızlık çığılıkları içinde büyüyen şair, külfetli günler sonrası, özellikle "Kültür Devrimi" sonrası, bölgede edebiyat ve sanata yönelik kısmı serbestliğin başlamasından itibaren, şiir yoluyla hayatının sonuna kadar halkın sesi olmaya, hak söz konuşmaya, öğüt verici, didaktik içerikli eserleriyle millete manevi konuda destekler sunmaya çalışmıştır.⁴⁰

1.4. Rozi Sayit'in Eserleri

Velut şair Rozi Sayit'in, yayımladığı ilk şiiri 1973 yılında, üniversiteye kabul edildiğinde yazdığı "Déhqan Balisimu Ünvirsitliq Boldi" adındaki şiiridir.⁴¹

28 yıl süren edebî hayatında şair 25 tane destan (13 bin dize), 1000'den fazla gazel (22 bin dize), 80'den fazla muhammes, müsemmen, müseddes (7 bin dize), yaklaşık 1200 bent rubai, tuyuğ, tecnis, perd (4500 dize), 1000'den fazla parmak vezinli şiir (30 bin dizeden fazla), 500'den fazla şarkı sözü (4500 dize) yazmıştır.⁴²

Şiir Kitapları:

"Qaştışiniñ Rivayiti (Kaştışı'nın Rivayeti)", (Şiiri masallar). Şinciañ Halk Neşriyatı, Urumçi, (1982)

"Bu Qiz Kimni Tallisun (Bu Kız Kimi Seçsin)", (Destanlar) Kaşgar Uygur Neşriyatı, Kaşgar, (1984)

⁴⁰ Tewekkül, a.g.e.

⁴¹ Tewekkül, a.g.e.

⁴² Sayit, Rozi, *Roza Sayit Şiirleri (1)*, Pekin: Milletler Neşriyatı, 2001

"Merhaba", (Şiirler) Şinciañ Geçler Neşriyatı, Urumçi, (1986)

"Köñüldiki Gepler (Gönüldeki Sözler)", (Şiirler) Şinciañ Halk Neşriyatı, Urumçi, (1988)

"Xiyaldin Törelgen Xiyallar (Hayaldan Doğmuş Hayaller)", (Şiirler) Kaşgar Uygur Neşriyatı, Kaşgar, (1990)

"Muhabbettin Pütken Naxşılar (Muhabbet ile Tamamlanmış Şarkılar)",(Şiirler) Kaşgar Uygur Neşriyatı, Kaşgar, (1995)

"Rubaiylar ve Tuyuqlar (Rubailer ve Tuyuğlar)", (Şiirler) Şinciañ Halk Neşriyatı, Urumçi, (1997)

"Déhqan Kükisi (Dihkan Gülümsemesi)", (Şiirler) Kaşgar, Kaşgar Uygur Neşriyatı, (1988)

"Déhqan Heykili (Dihkan Heykeli)", (Şiirler) Şinciañ Geçler Neşriyatı, Urumçi, (1999)

"Uzaqqa Sozulğan Çüş (Uzamlara Uzayan Rüya)", (Şiirler) Şinciañ Geçler Neşriyatı, Urumçi, (2000)

"Bahar Tuğqan Naxşılar (Bahar Doğuran Şarkılar)", (Şiirler)Milliyetler Neşriyatı, Pekin, (2000)

"Ana Tilim Zer Tilim (Ana Dilim Zer Dilim)" - Uygur Çağdaş Ünlü Şairlerinin Şiirlerinden Seçmeler. 1. Neşri. Urumçi: Şinciañ Halk Neşriyatı. (2008)

Roza Sayit Şiirliri (1). Pekin: Milletler Neşriyatı, (2001a).

Roza Sayit Şiirliri (2). Pekin: Milletler Neşriyatı.(2001b)

2.ŞİİR TASNİFLERİ VE ÇÖZÜMLEMELERİ

2.1 Şiirlerin Tasnifleri

2.1.1. Şiir ile ilgili:

- a. Benim şiir ölçüm
- b. Şairliğime hitap
- c. Şiir ve şair

2.1.2. Aşk şiirleri:

- a. Sevgi ve vuslat
- b. Düzeleyim
- c. Kız vefalı, erkek mert
- d. Bir ev bir dünya

2.1.3. Şairin kendisiyle ilgili:

- a. Kendime hitap
- b. Ebcet hesabım
- c. Güç yaşımdan fazla, icadım genç
- d. Her çiçeğin kokusu ayrı

2.1.4.Vatan sevgisi:

- a. Yurt sevgisi

b. Halk

2.1.5. Nasihat ve sosyal temalı:

a. Olacak

b. ilkbahar ve gençlik

c. Bulun

d. Sorun

e. Daha iyi

f. Umut ve bazılar

g. Fark nerede

h. Bir şey var

i. Ey oğlum

j. Yetmedi

k. Boşu boşuna

l. Değişir mi kader tekdire göre

m. İtiraf etmek

n. Zor sorunun cevabı

o. Ne gereği var

p. Bu nasihat kime lazım?

r. Dikkatli ol

s. Yedi

2.1.6. Hayat ve ölümlle ilgili:

a. Dostlara

b. Hayat kitabı

7. Gazeller

a. İşbu cihan

b. Ömür dediğın

2.2. Şiir çözümlenmeleri

Tez çalışmasında, şiir çözümlenme metodu olarak ontolojik tahlil metodu kullanılmaktadır. Ontolojik tahlil, metnin farklı bir yol ile çözümlenmesini sağlayarak metnin barındıran derin anlamlarını ortaya çıkarır. Ontolojik tahlil ile ilgili Türkiye’de ilk çalışmayı Sanat Ontolojisi adlı eserinde İsmail Tunalı yapmıştır.

İsmail Tunalı, bu eserinde İngarden ve Hartman’ın varlık tabakası görüşlerinden istifade ederek kendi görüşleriyle birlikte edebi eserlerde uygulanan ontolojik çözümlenme yöntemini ortaya koymuştur.

Tunalı’nın ortaya koyduğu varlık tabakaları şu şekildedir:

A. Ses tabakası: Şiirin yapısal özelliği

B. Arka yapıda tabakalar:

1. Kelimelerin anlam tabakası (Semantik tabaka):Kelimelerin kendi varlık tabakasında taşıyan anlamı.

2. Nesne ya da obje tabakası: Anlamı ağırlıklı olarak taşıyan kelimeler.

3. Karakter tabakası: Şairin, şiire yansıyan ruh dünyası, bakış açısının esere yansıması.

4. Alınyazısı (Kader) tabakası: Eserde vurgulanan fikir ve duygunun bütün insanlık açısından evrensel bir şekilde yorumlanması.

Ontolojik tahlillerde sıklıkla kullanılan Yavuz Bayram’ın metodu ise:

A. Ön Yapı (Duyulur Yapı, Dış Yapı, Ses Tabakası, Maddî Tabaka, Görünür Yapı, Reel

Varlık Alanı, Vonderground ...): Dış görünüm harfler, heceler, kelimeler... ölçü, âhenk, redif, kâfiye mısra-beyit yapısı, şiirin varlığıyla duyulan, algılanan, görülen maddî yapısına ait olan her şeydir.

A. Arka Yapı (İç Yapı, İreel Varlık Alanı, Soyut Yapı, Hintergrund):

1. Semantik (Anlam) Tabaka

a. Kelime (Cocnitiv) Semantiği

b. Cümle Semantiği (Sentaks)

2. Obje (Nesne) Tabakası: Anlamın yoğun olduğu bölüm. Anlamı ağırlıklı olarak taşıyan kelimeler.

3. Karakter Tabakası: Şâirin ruh dünyası hakkında bilgiler, kişiliği, hayata bakış açısı...

4. Alinyazısı (Kader) Tabakası: Üçüncü tabakadaki tespit ve tanımlamaların çevre ve bütün insanlık için genelleştirilmesidir.

Şiir 1

يۇرت سۆيگۈسى	Yurt Sevgisi
يۇرتنى سۆيىمگەن ۋەتەننى سۆيىمەيدۇ	Yurdunu sevmeyen vatanını sevmez.
يۇرتغا مىڭ جاندا كۆيگەنلەرمۇ بار ،	Yurduna bin can ile vurulan var.
يۇرتنى مىڭ ئىشقتا سۆيگەنلەرمۇ بار .	Yurdunu bin aşk ile seven var.
يۇرتىدىن تانغانلار ، مېھرى يالغانلار ،	Yurdundan vaz geçenler, sevgisi kalmayanlar.
يۇرتنى غەيۋەتتە كۆمگەنلەرمۇ بار .	Sevgisini gıybetleriyle gömenler var.
تاش چۈشكەن يېرىدە ئەزىز دەيدۇ ، راست .	“Taş düştüğü yerde aziz derler”, haklıdır.
يۇرتنى كەئبەدەك كۆرگەنلەرمۇ بار .	Yurdunu kabe gibi gören de var.
يۇرت-ۋەتەن ، يۇرت-ئانا ، ئانسىز-يېتىم ،	Yurt-vatan, yurt-ana, anasız öksüzdür.
بۇ ھالىنى ئويلىماي يۈرگەنلەرمۇ بار .	Bunu düşünmeyenler var.
يۇرتىدىن بىزارلار روھەن ۋەتەنسىز ،	Yurdundan nefret edenler ruhen vatansızdır.
نەق شۇنداق پەس روھقا كۆنگەنلەرمۇ بار .	Tam da o alçak ruha alışanlar var.
دېمىدىم ھېچكىملىك رەنجىدىغان گەپ ،	Söylemedim kimsenin kızacağı laf.
ۋە لىكىن ، ئاڭلاپلا ئۆگەنلەرمۇ بار! ...	Ama duyar duymaz kızanlar var.

A. Ön Yapı/ Reel Varlık Alanı

Şairin “Yurt Sevgisi” adlı şiiri 6 beyit⁴³, 12 dizeden oluşur. Aruz vezninde yazılan bu şiirin kafiye ölçüsü incelendiğinde “aa,ba,ca...” kafiye şekli ortaya çıkar.

“Bar” kelimesi redif olarak kullanılmıştır.

Sait şiirlerinde önemli düşünce ve duyguları vurgulamak için satır başı ve sonunda kelime tekrarı yapmaktadır. “Yurt Sevgisi” adlı bu şiirde, şiire konu olan “yurt” kelimesi satır başında tekrarlanmaktadır.

Şiirde Uygur halk atasözlerinde ve farklı coğrafyalar adı kullanılmıştır.

B. Arka Yapı/ İrreal Varlık Alanı:

1. Semantik Tabaka: Şairin duygu ve düşüncelerine tercüman olan şiirin her kelimesi ayrı bir derin anlam taşır. Ontolojik tahlilin bu tabakasında şairin eserde kullandığı kelimeler tek tek incelen

Tablo 2.1. Kelimelerin kullanım şekilleri

Kelimenin Kullanımı	Kelimenin Göndergesi
---------------------	----------------------

⁴³ Divan Yazını’nda, aynı ölçüde yazılan ve anlam yönünden birbirine bağlı olan iki dizelik şiir birimi.

Tablo 2.1.nin Devamı:

Yurt	Vatan
Kabe	Kutsal mekan, Memleket
Laf	Nasihat
Öksüz	Annesiz, Vatansız
Ana	Vatan
Taş	İnsan, Deyim

2. Obje (Nesne) Tabakası:

Bu bölüm sözcüklerin yoğun anlam taşıdığı bölüm olduğu için şiirin her dizesi ayrıntılı incelenecek.

Şairin yurt diye bahsettiği aslında vatandır. Neden vatan kelimesi yerine yurt kullanıldığına gelince Uygur Türklerinin yüz seneden aşkın bir zamandır Çin işgali altında olduğunu düşünmek gerekir. Çin idarecileri, Çin'in toprak bütünlüğü sloganı altında vatan ibaresini tüm Çin olarak akıllara işlemiştir. Uygur Türklerinin bağımsız bir vatanı olmadığı için Çin'i de vatan olarak kabul etmediğinden kendi topraklarından bahsederken şair de yurt kelimesini kullanmıştır.

Sayit şiirine yurdunu seven, yurdu için canını feda edenlere methiyeler dizerek giriş yapmıştır. “Yurduna bin can ile vurulan, yurdunu bin aşk ile seven” tabirlerini kullanırken Doğu Türkistan'ın işgalinden bu yana vatanı için canını feda eden milyonlarca halkı anmadan geçemeyiz. Abdulhalik Uygur, Lutpullah Mutellip gibi hem gücü hem kalemiyle Çin'e karşı gelen, sonunun ölüm olacağına bile bile davasından vaz geçmeyen vatanseverler bu birer dizelere canlı örnektir.

Şiirin üçüncü ve dördüncü dizisinde, yurdunu sevmeyen, yurdundan vaz geçen ve yurdunu gıybetle gömenlerden bahsediliyor. Yukarda bahsedildiği gibi Çin işgali altındaki Doğu Türkistan halkının birçoğu yıllardır bağımsızlık mücadelesi veriyor olsa da aralarından bazıları iş fırsatı, geçim derdi ve aile üyelerinin güvenliği için Çin idaresine çalışarak düşman safından yerini almıştır. Bu tür hainler yüzünden Doğu Türkistan tarihindeki önemli mücadeleler hepsi yenilgiye uğramıştır. Şair burada öz

aslını unutmayan vatanperver kişilerin de yanı sıra hainlerin de olduğunu belirtmektedir.

Beşinci dizede, Uygur atasözlerinden biri olan “Taş bile düştüğü yerde azizdir” ifadesi kullanılan. Burada şairin atasözü ile ifade etmek istediği, insan nereye doğduysa orada kıymetli olduğu, insanın değeri doğduğu topraklarda, kendi halkı arasında bilindiğidir.

Sonraki dizede, “Yurdunuz Kabe gibi gören de var” der. Kabe, Müslümanların kutsal mekanlarından biridir. Müslümanlar Kabe’nin yönüne bakıp her gün beş vakit namaz kılarlar. İslam’ın kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim’de Kabe’den çokça söz edilmiştir. Böylesi yüce, manevi değeri yüksek bir mekana yurdu benzeterek insanın kendi yurdunun, vatanının ne kadar kutsal, değerli bir yer olduğunu vurgulamıştır.

Şair yurdu, vatana, anaya benzettikten sonra “Anasız yetim, bunu hiç düşünmeyen de var” gibi bir ifadede bulunmuştur. Burada yine şair Uygurların bahtsız kaderinden bahsetmiştir. Bağımsızlığını kazanamayan Uygurlar, insanı değerli kılan, her türlü kazalardan saklayan yüce vatan annesinden ayrılan öksüzlerdir. Bu acıması durumun farkına varmaksızın Çin ile iş birliği yapanların da olduğunu, bu tür insanların vatanının kalbinde bile yaşamadığını, şairin bu sözlerine katılmayan ve kızanların da olduğunu dile getirmiştir.

3. Karakter Tabakası:

Bu tabakada, eser ile şairin dünyaya bakış açısı, ruh dünyası, yetiştiği ortam ve psikolojik etkenlerin bağlantısı incelenir.

Rozi Sait, her zaman halkın sesi olan, kendi fikir ve duygularını şiirlerine yansıtan halk şairi olmuştur. Çin idaresine karşı kurulan Doğu Türkistan hükümeti için çalışmış eski asker babanın çocuğu olan şair “Yurt Sevgisi” adlı bu şiirinde yurt ve vatan sevgisinin ne kadar önemli olduğunu, hayat sıkıntıları için içindeki yurt sevgisini kaybetmiş, vicdanını yitirmiş, kendi kardeşlerini Çin’e satan hainlerin varlığından duyan rahatsızlığını dile getirmiştir.

Şiirin son dizilerinde, bu durumu dile getirmenin kimseyi rahatsız etmemesi gerektiğini söyleyerek kendi halkı içindeki vicdanını yitirmişleri uyandırmay çalışmış, öteyandan Çin’in istilasına kalemi ile isyan etmiş denilebilir. Çünkü Uygurların yurt, vatan sevgisinin uyandırılması en çok halkı cahil bırakıp istilasını devam ettirmeye

çalışan hkmet için tehdittir. Ama şair her tür tehlikeyi göze alarak halkına mesajını vermekten vazgeçmemiştir.

4. Alnyazısı (Kader) Tabakası:

Ontolojik tahlil yönteminin kader tabakasında eserin tüm insanlığa, evrene vermek istenen mesajı ve görüşleri incelenmektedir.

Rozi Sait, bu şiirini “Yurdunu sevmeyen vatanını sevmez.” özdeyişiyle başlayarak insanlığa ortak olan vatan sevgisi, vatan için canın feda etmek gibi yüce duygularını işlerken insanoğlunun bazen hayatın her türlü imtihanları önünde bu yüce duyguları da kaybedebileceğinden bahsetmiştir.

Şiir 2

غېمى بىرلە	Kaygısı ile
بىرى يوقنىڭ ، بىرى بارنىڭ :ئەجەپ بىر ئىش غېمى بىرلە ، بىر جاننىڭ ، بىرى پۇلنىڭ ، بىرى يارنىڭ غېمى بىرلە . ئۇ شۇنچە ئالدىراش ، ئالداش ئۈچۈن دوست ئەقرباسىنى ، ھايا ، ئارنىڭ -بۇ شۇنچە كۆڭلى غەش ، شەرم غېمى بىرلە . بىرى ئىخلاسىدىن قايتقان ، بىرى ۋىجدانىنى ساتقان ، مۇڭ زارنىڭ -ئەلەم ، دىشۋارۇ=تالايلا دەرد غېمى بىرلە . جاھان ، سەندىن كۆيۈم ، مېھرۇ ۋاپا يىتكەنچە يىتكەيمۇ ، پېقىر يىغلارمۇ ھەردائىم شۇ بى ھارنىڭ غېمى بىرلە ؟	Garip bir iş, biri yokluğun, biri varlığın kaygısı ile. Biri canım biri paranın, biri sevgilinin kaygısı ile. O çok meşgul, aldatmak için dost akrabalarımı. Bu çok üzüntülü, ar namusun kaygısı ile. Biri inancından caymış, biri vicanını satmış. Birçoğu dert tasa, gam kaygı ile. Dünya, senden merhamet, sevgi vefa bittikçe biter mi. Bendeniz ağlar mı her zaman şu arsızın kaygısı ile.

A. Ön Yapı/Reel Varlık Alanı

Sait'in "Kaygısı İle" adlı şiiri 4 beyit, 8 dizeden oluşmuş ve beyitler arası ayrılmıştır.

Nazım şekli gazel olan bu şiirin kafiye ölçüsü "aa,ba,ca,da"dır. Uygur Türkçesindeki "-nın" ilgi hal eki zengin kafiye olarak gelmiş ve "gemi birle" kelimeleri redif olarak kullanılmıştır.

Şiir zengin söz varlığına sahip olmasıyla dikkat çekmektedir, bazı kelimelerin Arapça ve Farsça anlamları birlikte kullanılarak ikileme yapılmıştır.

B. Arka Yapı/İrreal Varlık Alanı

1. Semantik Tabaka: Sosyal konuları sıkça kaleme alan şairin "Kaygısı İle" adlı şiirinde insanların bu hayatta farklı hedefler edinerek kendini oldukça yıpratmalarından bahsedilmiştir.

Tablo 2.2 Kelimelerin Kullanım Şekilleri

Kelimenin Kullanımı	Kelimenin Göndergesi
Kaygı	Dert, Gam, Kazanamama Korkusu
Yar	Sevgili, Eş
Var	Elde edilenler
Yok	Fakirlik, Elde edilemeyen
İnanç	Manevi Değer
Dünya	İnsanlık

3. Obje (Nesne) Tabakası:

Şiirin ilk bendinde şair, insanların kaygılandığı ve peşine düştüğü şeylerin farklılıklarına olan şaşkınlığını ifade etmiştir.

“Biri yokluğun, biri varlığın kaygısı ile” derken burada bahsedilen yokluk ve varlıklar için akla ilk gelen servet ve maddiyat olabilir. Ama bunu evlat, sağlık vb. konular için de düşünülebilir. Çünkü bazı insanlar için varken kıymetini bilemeyen ya da varlığı zarar olarak bilinen şeyler bazıları için yalvarıp yakarıp da erişilemeyendir.

İkinci dizede “Biri canın, biri paranın, biri sevgilinin kaygısı ile” diyerek yine her insanın derdinin başka olduğunu, kimsenin derdini kimsenin anlayamadığını ifade etmiştir.

İkinci bendin birinci ve ikinci satırında denilen “O ile Bu” ise farklı insanlara işaretler. Bazıları dost ve akrabalarını kandırmak, dolandırmak için gün boyu hile yaparken, onlara komplo kurarken bazıları şerefi, namusu için dertlenmektedir. Buradaki insanın şerefi ve namusundan kastı yine vatansızlığın, işgal altında olmanın, yurdunu, vatanını, kızlarını düşmanın ayakları altından kurtaramamanın verdiği utanç duygusu diyebiliriz.

Üçüncü bentte, inancından vazgeçmiş ve vicdanını satmış insanlardan bahsedilmektedir.

İnancından vazgeçmiş derken bu birkaç konu üzerinden yorumlanabilir.

1. Çin Komünist Partisi’nin dini ve milli kimliğe karşı olması, dini inançları ve faaliyetleri yasaklaması, cezalandırılması sonucunda Uygurlar da dinlerini gizli yaşamaya başlamışlardı. Namaz, oruç gibi dini faaliyetler gizli yapılırken, birçok Uygur Türkü vaz geçmeden dini inançlarını sürdürürken kendi rızasıyla Komünist

Parti üyesi olduktan sonra dinden çıkanlar ve dini inancı olanları polise ihbar edenler de olmuştur.

2. Buradaki inanç sadece dini inanç değil Uygur milli kültürü, manevi değerleri de olabilir. Çinlileştirme siyasetinin sonucunda Uygur toplumunda Çince bilmeyenleri hor gören, ana dilini unutan bir kesim meydana gelmiştir. Şair burada vicdan ve inancını yitirmiş derken onları hedefe almış da denilebilir.

Bu bendin son satırında ise bu duruma rağmen birçok kişinin dert tasa, gam ve kaygı ile yaşamakta olduğu yazılmıştır. Bir insanın dertlerinin sadece geçim derdi, aile sıkıntısı, eş dost ve hayat zorlukları olmadığı düşünüldüğünde şair toplumda milletin kaderini düşünen, milletin bahtı ve gelişimi, var olması için kaygılanan aydın, milli bilince sahip insanların var olduğuna değinmiştir.

Son bendinde, dünyaya seslenerek merhamet ve şefkatin kalmadığından yakınmış. Burada dünya diye seslendiği aslında insanlardır.

Son dizisinde ise kendinin de bir arsız yüzünden her zaman gözü yaşlı olduğunu yazmıştır. Buradaki “Arsız” dan kasıt yukarda bahsedilen milletin kederi ve vatanının geleceğini umursamayanlar denilebilir.

3. Karakter Tabakası:

Milletini sevmek, ulusunu övmek bütün insanların fitratında olan bir özellik denilebilir fakat şair kendi milletinin acınası kaderi hakkında çok düşündüğünden geçmişi ve tarihi şanlı Uygur halkından gurur duyduğunu kaleme almakla birlikte toplumun içindeki kusurları da eleştirmekten kaçınmamıştır.

4. Alnyazısı (Kader) Tabakası:

Şairin dünyaya bakış açısının evrenselliğini inceleyen bu tabakada şairin insanlık için ne söylediğini bakılacak olursa şairin her insan için dünya dertlerinin farklı olduğunu, kimisi yüce hedeflerinin yolunda dert çekişirken kimisi anlık zevkler için kendini kaybettiğini, kendisinin de dünyanın bu halinde dert yandığını görebiliriz. Öte yandan şiirleriyle Çin rejimine karşı gelen şairin halkın üzerinde o kadar baskı, istila varken sadece kendi hayatlarına yaşamaya bakan, vatani, halkının bağımsızlığı için mücadeleye girmeyem insanlar ağır eleştirilmiştir. Şair bu yönüyle Uygur halkı

tarafında “Erken Uyanan Adam” olarak adlandırılan Abdulhalik Uygur’a benzetilir. Abdulhalik Uygur gibi gaflet uykusundan erken uyanıp halkın fertlerini de uyandırmaya çalışan bir aydındır. Fakat çok sıkı rejimden ötürü Uygur şiirlerinde açık bağımsızlık mücadelesine çağrıda bulunamasa da her şiirinde mutlak bir gizli mesaj verilmiştir.

Şiir 3

پەرق نېمىدە؟	Fark Nerede?
ئادەم بىلەن ئادەمنىڭ پەرقى ياشتا- يىلدىمۇ؟ ئادەم بىلەن ھايۋاننىڭ پەرقى سۆزدە- تىلدىمۇ؟ ئۆچكىدىمۇ ساقال بار، تۆتى سۆزلەر ئادەمدەك، جانغا يېقىن ھەرىكەت بارئوتقا چۈشكەن قىلدىمۇ. نەسىردىننىڭ ئېشىكى كالپۇكىدا بەت ئاچقان، بەزىلەرچۇ، قەدرىنى ئېشەكچىلىك بىلدىمۇ؟ ئىت بىلمەيدۇ سۆزلەشنى ئادەملەردەك، ۋە لىكىن، سېزەلەيدۇ ئىگىسى يىغلىدىمۇ، كۈلدىمۇ... بەزىلەر بار نەپ ئۈچۈن نومۇستىنىمۇ كېچىدۇ، ئۆمىلەيدۇ بىرگەنمەي سۆڭەك كۆرسە كۈلدىمۇ... سېلىشتۇردۇم ئۆزۈمچە بىرنەچچە خىل سۈپەتنى، (تېپىلىدۇ ئىزدەسەڭ بۇندىن باشقا خىلدىمۇ). ئادەم بىلەن ئادەمنىڭ، ئادەم بىلەن ھايۋاننىڭ پەرقى ياشتا- يىلدىمۇ؟ تىلدىمۇ يادىلدىمۇ؟	İnsan ile insanın farkı yaş mıdır yılda mıdır? İnsan ile hayvanın farkı söz ile dilde midir? Keçide de sakal var, papağan konuşur insan gibi. Canlı gibi hareket eder ateşe düşen kıl da. Nasrettin'in eşiği dudağında sayfa açan. Ya bazıları, kıymetini eşek kadar bilebildi mi? Köpek bilmez konuşmayı ama Hisseder sahibi ağladı mı güldü mü. Bazıları çıkarı için namustan da vaz geçer. Emekler öğrenmeden kemik gördüğünde. Karşılaştırdım kendimce birkaç tane sıfatı. Bulunur ararsan bundan başka türleri de. İnsan ile insanın, insan ile hayvanın Farkı yaşta mıdır? Dilde midir veya kalpte?

A. Ön Yapı/ Reel Varlık Alanı

Rozi Sait'in "Fark Nerede?" adlı şiiri 7 beyit, 14 dizeden oluşmuştur.

Aruz ölçüsünde yazılmış bu şiirin kafiye biçimi ise "aa,ba,ca,da..."dır.

Gazel nazım şeklinde yazılan bu şiirin dize sonunda zengin kafiye kullanılmıştır.

Şiirin içinde deyimler kullanılmış, Nasrettin Hoca fıkrasına atıfta bulunulmuştur.

B. Arka Yapı/İrreal Varlık Alanı

1. Semantik Tabaka: Çok sayıda nasihat içerikli şiirleri bulunan Rozi Sait'in "Fark Nerede" adlı şiirinde örneklerle insanın hayvanlardan daha üstün, kıymetli ve değerli olduğu ama farkına varılmasının zor olduğu anlatılmıştır.

Tablo2.3.Kelimelerin Kullanım Şekilleri

Kelimenin Kullanımı	Kelimenin Göndergesi
Çıkar	Menfaat
Kemik	Fayda, Çıkar
Sıfat	İnsan Karakteri
Dil	Konuşma
Kalp	İç Dünyası

2. Obje (Nesne) Tabakası

Şair Rozi Sait bu şiirinde insanın sadece insana benzediği için insan sanılmayacağını vurgulamıştır. Ünlü Uygur şair ve yazar Abdurehim Ötkür'ün de bir şiirinde söylediği gibi.

“Gülün hepsi gül değildir mis kokusu olmazsa,

Konuşulanın hepsi söz değildir muhteva, vezni olmazsa.

İki ayakla yürüyormuş ayı da bazen .

Erkek olanın hepsi er değildir insan sureti olmazsa.”

Şiirin ilk satırında insan ile insandaki farkı arayan şair, insanı insandan farklı kılan şey yaş mı yaşantı mı diye soru sormuştur. İnsan ile hayvanın farkına gelince onların farkının insanın konuşabilmesinde midir diye tekrar soru sormuştur.

Hemen sonraki satırda ise sorunun cevabı şöyle verilmiştir: Keçide de sakal var, sakalı bıyığı var diyerek önünüze geleni er sanmayın. İnsanı hayvandan farklı kılan konuşabilmesi midir sahiden, papağan da konuşur konuşmakta değildir marifet.

İnsana canlı dersen ateşe düşen incecik kılta canlı gibi kıvrınabilir. Demek ki insanın canlı olması, konuşabilmesi ve insan suretinde saç sakalının olması onu gerçek manada insan yapmaz der şair.

“Nasrettin'in eşeği de kitap açar” derken burada Nasrettin Hocanın eşeğinin kitap okuduğu fıkradan bahsedilmiştir. Eşek de olsa okumayı öğrenmiş, ama insan olan bazıları eşek kadar kendi kıymetini bilememiş, insanın değeri okumakla yükselir mesajını verir burada şair.

Köpek insan gibi konuşamazsa da sahibinin güldüğünü ya da ağladığını hissedebilir ama insanlar konuşarak anlaşsa da bazen anlaşmayı başaramazlar ve birbirilerinin duygularına tercüman olamazlar.

Bazı insanlar çıkarları için kendi şerefini, namusunu ayakaltına almaktan kaçınmazlar, azıcık menfaat için düşmana çalışırlar.

Şair burada bazı insanlar “Kül de bile kemik görürse iğrenmeden kemik için yalvarır yakarır” ifadesini kullanarak insanoğlunun menfaat önünde ne kadar alçaklaşabileceğini anlatmıştır.

Son iki dizisinde şiirin ilk dizisini tekrar ederek insan ile insanın farkı ve insan ile hayvanın farkının ne olduğunu tekrar sorarak okurlarını düşünmeye teşvik etmiştir.

3. Karakter Tabakası

Ontolojik tahlilin bu bölümünde eser ile şairin iç dünyasındaki bağı incelenmelidir. Rozi Sait, realist ve eleştirci bir şair olarak bu şiirinde toplumdaki cahillik, empati kurmama, insan duygularının dışlanması ve çıkarları için yapılan yalakalıkları sert bir dil ile eleştirmiştir.

15 senelik çiftçilik hayatında toplumla iç içe yaşayan şair, insanın insanlara değer vermesini, en önemlisinin de insanın kendine değer katması gerektiğini vurgulamıştır.

4. Alinyazısı (Kader) Tabakası

İnsanoğlu yaradılışından bu yana hep nefsi ile mücadele içindedir, kimi zaman yener kimi zaman da yenilir. Şair bu şiirde insanın olduğu her yerde var olmakta olan ve var olacak insani değer görüşlerini ifade etmiştir. Şiirde temele alınan “İnsan Olma” fikri Rozi Sait’in ahlaki değerleri ve dünya görüşlerini açıkça ortaya koymaktadır. İnsan sadece fiziksel özelliklerinden dolayı hayvanlardan farklı değildir. İnsana verilen idrak etme, düşünme, hislere sahip olma gibi özelliklerdir insanı insan yapan. Tıpkı Türk dünyasını ünlü yazarı Cengiz Aytmatov’un da dediği gibi “Bir insan için en zor şey, her gün insan kalabilmektir.”

Rozi ile Aytmatov her ikisi de Komünist baskısı altından kurtulmaya çalışan, milli kimlikleri ile yaşama mücadelesi veren Türk aydınlarıdır. Bu bakımdan her ikisinin de

vatan, millete karşı sorumluluk ve vicdanı üstelenerek insan gibi yaşama prensibini kendi hakına aktarmaya çalıştığını görebiliriz.

Şiir 4

بىر نەرسە بار	Bir Şey Var
بىر نەرسە بار قانچە جۇل-جۇل چاپان-چارىغا- يۇگنسىمۇ نۇقسان يەتمەس گۈل رۇخسارىغا. ھەر جايدا بار، ھەر كىمدە يوق، ئاشكارا، پىنھان، بى مەيلىگە بىنەزەر ئۇ، سادىق يارىغا. ئۇ ھەركىمنىڭ كۆڭلىگە يار، ئۇجۇددا يوق، يارسا چىقماس ئۇستىخنىنى يەتمەش پارىغا. مال ئەمەس يا تىزىلمايدۇ يايما، تاختىغا، يا بېرىلمەس ئۆتىنگە، يا قەرز، ئىجارىغا. بايلىق بىلەن ئۆلچەپ بولماس قىممىتىنى ھېچ، ئازار قىلساڭ ئايلانمايدۇ خار، بىچارىغا. باھار ئەمەس، يا قىش ئەمەس، تىكەن، گۈل ئەمەس، كامال تاپار كىم ئېرىشسە ئېتىبارغا. ئۇ، ئىنساننى ئىنسان قىلغان بى باھا خىسلەت، نامى ۋىجدان، سەل قارىماڭ بۇ ئىبارىغا!...	Bir şey var ne kadar eski yırtık parçıklarla Örtünse de kusuru olmaz gül yüzünün. Her yerde var, her kimde yok, açık, gizli Rızası olmayana bakmaz o, sadıktır sevgilisine. O herkesin gönlüne yar, vücudunda yok, Parçalasa da çıkmaz kemiklerini yetmiş parçaya. Ürün değil ya dizilmez tezgah, raflara. Ya verilmez ödünç, ya borç ya da kiraya. Servet ile ölçülmez değeri hiç. Hor görsen de olmaz hor zavallı. Bahar değil, ya kış değil diken, gül de değil. Kemale erer kim elde ederse itibara. Odur insanı insan eden paha biçilmez haysiyet, Adı vicdan, ihmal etmeyin bu tabiri!

A. Ön Yapı/Reel Varlık Tabakası

Şairin “Bir şey var” adlı şiirinin yapı özelliği:

Şiir 7 beyit, 14 dizeden oluşmuştur. Nazım şekli gazel olan bu şiirin kafiye ölçüsü “aa,ba,ca,da...” biçimindedir. Aruz vezninde yazılmıştır.

Şiirde ikilemeler, benzetme ve deyimler kullanılmıştır. Arapça ve Farsça kelimeler yan yana gelerek şairin zengin söz varlığını ortaya çıkarmıştır.

Tezat, mecaz-i Mürsel ve taşbih gibi söz sanatları kullanılmıştır.

B. Arka Yapı/İrreal Varlık Alanı

1. Semantik Tabaka: Bu bölümde şairin şiirde kullanan kelimelerinin anlamları ve gönderimleri incelenecektir.

Tablo 2.4.Kelimelerin kullanım şekilleri

Kelimenin Kullanımı	Kelimenin Göndergesi
Bir şey	Vicdan
Sadık yar	Vicdan sahibi
Kemik	İç dünyası

2. Obje (Nesne) Tabakası:

Sosyal temalı şiirleri sıkça ele alan şair Rozi Sait'in "Bir şey var" adlı bu eserinde de vicdan sahibi olmak vurgulanmaktadır.

Şiirin ilk iki dizisinde, vicdan somut bir şeymiş gibi ifade edilmiştir. Şair şiire Eski paçavralarla örtülse de gül gibi güzel suratı yine kusursuz görünen şey diyerek giriş yapmıştır.

Şiirin sonunda burada bahsedilen "Şey" in vicdan olduğunu öğrendikten sonra şairin vicdanın değerinin hiçbir şeyin yitiremeyeceği vurgulamaya çalıştığı anlaşılır.

İkinci bentte, vicdanın her yerde var olduğunu söylerken insanlık var olduğu müddetçe vicdanın da mevcut olacağını ifade etmiştir.

Herkeste yok dediği ise, her insanın vicdan sahibi olmadığını ifade eder. Herkeste olmadığı bazen açıkça bilinir bazen gizli kalır. İnsanlar çıkar ve nefis imtihanı önünde vicdanıyla yüzleşmek zorunda kalırlar. Kimisi vicdansızlığı belli etmeden işler çevirse de vicdan yoksunluğu üstüne yaptığı kötülükleri gizlemezler.

Vicdan, onu isteyen sahibine çok sadıktır, eştir, dosttur der şair. Çünkü insan kalbindeki insani duyguları kaybetmedikçe vicdan da kaybolmaz.

Vicdan, gözle görülür bir şey değildir. İnsanın iç organları gibi saklı da değildir. İnsanı kemiklerini yetmiş parçaya bölse vicdan denen bir şey ortaya çıkmaz. Vicdan insanın iç dünyasında, ruhunda, özünde olur.

Şair, üçüncü bentte de vicdanın somut bir şey olmadığını vurgulayarak vicdanın tezgahlarda bulunan ürün gibi satılmadığını ya da kiralanmadığını anlamış. Vicdandan yoksun kalmış insanlar onu kendi iç dünyasından arayıp bulmadıkça dış etkenler birini asla vicdan sahibi yapmaz.

Vicdanın kıymeti servetle ölçülmez. Vicdanı yok sayıp, onu bir kenara atsalar da insanlar vicdanın değeri değil insanın değeri düşer.

Bahar, kış, diken ya da gül gibi erişilir bir şey değildir vicdan. Kemale erer kim sahip olursa vicdana diyerek vicdanın dünyayı güzelleştiren şeylerden daha önemli iç güzellik olduğunu anlatmış.

Son bentte, yukarılarda bulmaca gibi bahseden şeyin vicdan olduğunu açıklayan şair, insanı insan yapan paha biçilmez faziletin adının vicdan olduğunu ifade ederek okurlarına bu kavramı ihmal etmemeleri gerektiğini söyler. Vicdan kavramını ihmal etmemek derken sadece kağıt yüzünde vicdan kelimesinin dikkat çekmesi değil insanların yaşantısına eşlik etmesi gerektiğidir.

3. Karakter Tabakası:

Şairin söylemek istediklerini, kelimelerin altına gömülü olan anlamları ortaya çıkarmak için şairin yaşantısı, dünyaya bakış açısı ve psikolojik durumlarını da göz önünde bulundurmak gerekir.

Rozi Sait, şiirlerinde toplumsal sorunları eleştirme ve şiirleriyle nasihat etme yolunu izlemiş bir şair olarak atasözleri, özdeyişleri şiirleriyle açıklayıp yazarak Uygur şiirinde Şiir-i Hikmet akımının öncülerinden olmuştur.

Yaşadığı devire göre gaflet uykusundan erken uyanmış diyebileceğimiz aydın bir insan olarak Rozi Sait babasından kalma vatan sevgisini içinde barındırarak kalemiyle halkını uyandırmaya çalışmıştır.

4. Alnyazısı (Kader) Tabakası:

Şairin “Bir şey var” adlı şiirinde insanlığın vicdanına seslenerek insanların vicdanını yitirmemesi gerektiğini, vicdanın insanın sahip olabileceği en değerli servet olduğunu vurgulamıştır. Vicdan çağırısında bulunurken sadece insanlık için değil bunu yine ezilen millet, istila altında olan vatana karşı yüklenen sorumluluk diye anlayabiliriz. Toprakları düşmen ayağı altındayken rahat uyumanın milletine, ecdatlarına karşı sorumlulukları olan bireyin yapamayacağı bir vicdansızlıktır

Şiir 5

ئەي ئوغلۇم	Ey Oğlum
<p>ھەي ئوغلۇم ، يەلكەڭدە كاللاڭ تۇرۇپتۇ ، ئالدىڭدا ھەممە ئىش ھاللاڭ تۇرۇپتۇ . ۋە لىكىن باتىننىڭ ئەمالقىدىن ، ۋەسۋەسە ئەقلىڭگە سورۇن قۇرۇپتۇ . قاراپ باق ، تەڭشۈشۈك مەرىپەت سۆيگەچ ، ئۇلارنىڭ كۆز ئالدى كۈندەك يورۇپتۇ . سەنچۇ ، نە بۈگۈن ، نە ئەتىدىن غەمسىز ، نېھالىك قاغدىلەپ شېخى قۇرۇپتۇ . ئىشەنگەن تېغىمدا ياتمىسا كىيىك ، سېنى ، ياق ، نەق مېنى خۇدا ئۇرۇپتۇ....</p>	<p>Ey oğlum, omuzunda başım durur. Önünde her şey apaçık durur. Ama gönlünün körlüğünden, Vesvese aklına sorun çıkarıp durur. Bak, akranların ilim sevdiğinden, Onların göz önü güneş gibi aydınlanıp durur. Ya sen, ne bugün, ne yarın için kaygın var. Boyun posun meyvesiz dal gibi kurumuş. Güvendiğin dağlarına kar yağarsa, Senin, hayır, Aslında benim Allah cezamı vermiş...</p>

A. Ön Yapı/Reel Varlık Alanı

“Ey Oğlum” adlı şiir 5 beyit 10 diziden oluşan 11 heceli aruz vezninde yazılmış şiirdir.

Şair, bu şiiri hitap etme şeklinde deyimler kullanarak, kendi yöresine özgü kelimelerle yazmıştır.

Kafiye biçimi incelendiğinde “aa,ab,ac,ad...” şeklinde, “-uruptu” eki zengin kafiye olarak kullanıldığı ortaya çıkar.

B. Arka Yapı/İrreel Varlık Alanı

1. Semantik Tabaka:

Tablo 2.5. Kelimelerin Kullanım Şekilleri

Kelimenin Kullanımı	Kelimenin Göndergesi
Kalp	İç dünyası
Körlük	Farkına varamamak
Güneş	Var olmak
Boyu posu	Okumamış insan
Meyvesiz dal	Aydınlanma
Aydınlanma	Gelecek
İlim	Bilim

2. Obje (Nesne) Tabakası:

Bu şiirde şair, sadece oğluna değil bütün Uygur gençliğine hitap etmektedir. Şiirde kullanılan kelimeler anlam bakımından çok yönlü anlam taşıyarak şiire canlılık vermektedir.

İlk dizide “Omzunun üstünde kafan durur” demesinden kast akılın var olmasıdır. Uygur Türkçesinde, akılı başında, kafası çalışmak, kafa yormak vb. deyimler vardır.

Türkçede akıl ile kafa birbirine ilişkin kelimelerdir. Burada şair hitabında oğlunun kafasının olduğunu söyleyerek aslında aklını kullanması gerektiğini ima etmiştir.

Akıl ile bakıldığında her şeyi apaçık görür insan, “Her şey” burada hayat ve geleceği çağırır. Akıl gözü açık olan insanlar kendi gelecekleri ve durumu hakkında fikir yürütür, kendine yol çizmeye çalışırlar. Şair bu iki satırda gençleri kendileri, gelecekleri hakkında düşünmeye teşvik eder.

İkinci bentte, şairin eleştirisel yönü ortaya çıkar. Gençlerin akıl ile önüne bakmadıklarını, fikir yürütmediklerini eleştiriyor. Kalp gözünün körlüğünden bahseden şair, burada insan kendi nefsinin peşinden koşarsa gerçekleri göremediğini ifade etmiştir.

“Vesvese aklına sorun çıkarıp durur” derken yine nefsinin, keyfinin peşinden sürüklenip gidersen senin rehberin aklın, mantığın değil nefsin, vesvesen olur demek istemiştir.

Son iki dizide şair, şiirde hitap eden “oğlu” ile diğer akranlarını mukayese ederek diğer gençlerin bilim öğrenme isteği güçlü olduğundan onların geleceğinin parlak olduğunu “Güneş gibi aydınlık” ifadeleriyle anlatmaktadır.

Bir kişinin çok çalışıp iyi yerlere gelebilmesine dilimizde “Geleceği parlak” ifadeleri kullanırız. Edebi eserlerde aydınlık hep iyiliğe, güzelliğe, karanlık ise kötülük ve zevale işarettir.

Sonraki iki satırda “Oğlu” nun durumundan yakınan şair, bugününden ve yarımından kaygı duymayan insanları kurumuş, meyvesiz ağaç dalına benzetmektedir.

Çalışkan ve üretken insanlar genelde meyve veren ağaca, çiçek açan dallara benzetilir. Şair bu ifadenin tam tersini kullanarak gelecek kaygısı olmayan, bilinçsiz, amaçsız yaşamını sürdürmekte olan insanlara faydasız, görüntüsü kötü kurumuş ağaç dalı demiştir.

Son bentte, “Güvendiğim dağlara kar yağarsa” deyimini kullanarak bir babanın öz evladına olan beklentilerinin, arzularının, isteklerinin ne kadar büyük olduğunu anlatmaktadır.

Son bendin son satırında, oğlunun beklentilerini karşılayamazsa oğluna değil kendine yazık olacağını dile getirerek bir evlat babasının istediği gibi olamazsa, parlak bir geleceğe sahip olamazsa baba olarak evladı için çok büyük üzüntü yaşayacağını ifade etmektedir.

3. Karakter Tabakası:

Her eser mutlaka kendi sanatçısının yansımasını taşır. Bu şiire şairin penceresinden bakarak yorumlayacak olursak iki çocuk babası olan Rozi Sait her baba gibi kendi evlatlarının gençliğinde çalışarak, üretmek güzel bir geleceğe ulaşmasını istemiştir.

Şairin hitap ettiğini sadece kendi oğlu değil bütün Uygur gençleri olarak yorumlayacak olursak vatanı sömürgeciler tarafından işgal edilmiş, şanlı tarihi silinmeye çalışılmış bir milletin evlatları her zaman tetikte olmalı, gaflet uykusundan uyanıp eğitim yoluyla kendi kaderini değiştirmelidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde bu şiir aslında Uygur gençliğinin uyanış çağrısıdır.

4. Ahnyazısı (Kader) Tabakası:

Son tabakada olan kader tabakasında şiirin yoğun ve derin anlamı ortaya çıkmaktadır. Şair bu şiiri ile bütün gençliğin hayatını sorgulaması gerektiğini, günün geçmesiyle yaşamını israf etmemesini ve kendini güçlendirmenin tek yolunun eğitim olduğunu anlamasını vurgulamıştır.

Uygurların bin senden aşkın bir zamandır inandığı İslam dininin ilk emri de “Oku”dur.

Fakat Uygur tarihindeki tarikat savaşları, dini yanlış öğrenmelerden kaynaklanan görüşlerden dolayı cahilliğe maruz kalmış bir kesim ortaya çıkmıştır. Şairin burada anlatmak istediği aslında Doğu Türkistan’daki Usul-ü Cedit okullarının kurucusu,

eğitim öncüsü, halka eğitim ile aydınlık getirmek isteyince Çinliler tarafından katledilen Memtili Tefvik Efendi'nin izlerinden gitmemiz gerektiğidir.

Gençlik, bir milletin en önemli silahidir. Geçmiş, gelecek ve tarih hepsi gençliğe emanettir. Türkiye Cumhuriyeti kuucusu atamız Mustafa Kemal Atatürk'ün de dediği gibi Türk gençlerinin birinci vazifesi Türk istiklalini ve vatanını ilelebet muhafaza etmektir. Rozi Sayit vatansever, Çin tarafından çok eziyetler gören ve bu zulümde anca eğitim ile gelişerek kurtulabileceğimize inanan milliyetçi bir şair olarak bu şiirinde de geçliği okumaya, eğitim almaya çağırarak kurtuluşun yolu çalışkan yeni neslin elinde olduğunu anlatmaktadır.

Şiir 6

ئۆزگەرەر تەقدىرىمۇ تەدبىرگە بېقىپ	Değişir Mi Kader Tadbire Göre
«پۇل» - ھۇرۇننىڭ بىر ئۆمۈر چۈشمەيدۇ ئاغزىدىن ، بىر اق ، قانچە تامشسۇن بۇ يول يوق- ئىلكىدىكى مەڭگۈ يىراق . «پۇل دىگەن قولنىڭ كىرى» ، ياق ، پۇل دىگەن مېھنەت تېرى ، تەردە- پەرۋىشتە ئېچىلغاي باغدىكى گۈل خۇش پۇراق . «ئۈجمە پىش ، ئاغزىمغا چۈش» دەپ ياتسا كىم تۈڭلۈك ماراپ ، ھالى غۇربەتتە ھەمىشە ئۈستىباشى ماز ، قۇراق . نەدە مۇتلەق ، ئۆزگەرەر تەقدىرىمۇ تەدبىرگە بېقىپ ، تەقدىرىم شۇ دەيدىغاننىڭ باشدا غەم ، دەرد- پىراق . ئەي ھۇرۇن ، قوپ- ئىشلە ، ئىزدەن ، ياتما كۆز مۆلدۈرلىتىپ ، خام تەمەللىك تەلمۈرۈشلەر خۇددى ياغسىز جىنچىراغ ...	Para- tembelin ömrü boyunca düşmez dilinden, ama Ne kadar imrense de bu yol yok ondan sonsuz dek uzak. Para elin kiridir, hayat, para minnet teridir, Terde-çalışmada açılır bahçedeki gül mis kokusuyla. “Dut ol, ağzıma gel ⁴⁴ ” diye yatarsa kim bacadan bakıp, Hali fakir, üstü hep eski püskü. Nerede kesinlik, değişir kader de tadbire göre, Kaderim şu diyeceğimin başında gam, dert taşı. Ey tembel, kalk çalış, bakın, yatma boş bakıp, Tamah ederek bakışların güya yağsız gaz lambası.

A. Ön Yapı/Reel Varlık Alanı

Rozi Sait, Uygur edebiyatında en çok şiir yazan ve en çok nasihat temalı şiir yazan şairdir. Nasihat temalı şiirlerinde biri olan “Değişir mi kader tadbire göre” adlı şiiri 5 beyit 10 dizeden oluşmuştur. Aruz vezninde yazılmış bu şiirin kafiye ölçüsü “aa,ba,ca,da,ea” şeklindedir.

Şiirlerinde deyim ve atasözleri kullanmaya özen gösteren şair bu şiirinde de mecaz anlam sözcükler ve atasözleri kullanmıştır.

B. Ön Yapı/İrreal Varlık Alanı

1. Semantik Tabaka:

Tablo2.6. Kelimelerin Kullanım Şekilleri

Kelimenin Kullanımı	Kelimenin Göndergesi
Para	Rahat
Ter	Çalışma
Bahçe	Hayat, Dünya

⁴⁴ Uygur atasözü, hazırda konmak anlamında.

Tablo2.6.nin Devamı:

Gül	Kazanç
Dutun Pişmesi	Hazır olmak, Hazıra konmak, Deyim
Kader	Alinyazısı
Yağsı Gaz Lambası	Hiç bir işe yaramamak

2. Obje (Nesne) Tabakası:

Ontolojik tahlil yönteminin bu tabakasında şiirde kullanılan sözcüklerin derin anlamları incelenir.

Şiirin ilk dizisinde tembel insanların dilinden hayat boyunca düşmeyen şeyin para olduğu söylenmiştir. Fakat buradaki para kelimesi sadece geçim için kullanılan parayı göstermez. Para kelimesini cümlenin anlamına göre rahat, hazıra konma gibi düşünebiliriz. Çünkü para olunca maddi ihtiyaçlar görülür ve tembel insanların istediği de çalışmadan yatarak yemek, her şeyin hazır olmasıdır.

İkinci dizide tembel insanların parayı bulmasının ya da o istediği rahata konmasının asla mümkün olmayacağı söylenir. Çünkü “Emek olmadan yemek olmaz.”

Hayatta sadece istemek yeterli değildir istediğine ulaşmanın yolu çalışmaktan geçer.

“Para elin kiridir” diyerek parayı küçük düşürmek kedinin yiyemediği ete mundar demesiyle aynıdır aslında. Para çalışan, ter dökten insanlar için elinin kiri değil alının teridir.

Çalışarak akıtılan o ter hayat bahçesindeki gülleri sulayarak mis koku saçır etrafa. Mis koku saçan güller ise hayatta ter dökerek, çalışarak elde edilen kazançlardır.

Uygur atasözlerinin birinde denildiği gibi tembel insanlar dut ağacının gölgesinde yatarlarmış, ağaçtaki dut olunca kolunu uzatıp yemeye üşenerek yattığı yerden sadece ağzını açarlarmış dut ağzına düşsün diye. Şair, bu atasözünü örnek vererek dutun olmasını bekleyip göğe bakıp yatanların hayatta asla iyi yerlere gelemeyeceğini, durumunun çok kötü olacağını anlatmıştır.

Dünyada değişmeyen tek şey değişimdir. Kader de insanın aldığı tedbire göre değişir. Çalışmakla çözülebilecek dert sıkıntıları alınyazısı, kader diyerek halletmeye çalışmamak dertlerden kurtaramaz.

Son bentte şair, tembel kişilere hitap ederek çalışmasını, gözünü belirtip göğe bakıp yatmakla dutun ağzına düşmeyeceğini söylüyor ve son dizide hep başkalarından bir şeyler tamah eden kişileri yağsız gaz lambasına benzetmiştir.

Gaz lambası gerçi aydınlık veren bir şey olsa da filizi yakacak yağı olmadan hiçbir işe yaramaz. Şair de insanların biraz ter dökerek, çalışarak etrafını aydınlatmasını istemiştir.

3. Karakter Tabakası:

Halk şairi, çiftçi şairi, halkın sesi olarak bilinen Rozi Sait küçüklüğünden beri şehirden uzak, zorlu yaşam şartları altında yaşamıştır. Ortaokulu bitirdikten sonraki 15 senelik çiftçilik hayatı, şairi her anlamda çalışkan, emekçi biri olarak yetiştirmiştir.

Emeksiz yemek olmadığına 15 senelik hayatı boyunca tanıklık eden şair bu hayat felsefesi şiirinde işlemiş ve toplumdaki dinin hurafeye karışması, kader inancının yanlış anlaşılması sonucu ortaya çıkan bazı sosyal sorunları eleştirmiştir.

4. Alınyazısı (Kader) Tabakası:

Gelenek ve görenekleriyle beslenen toplumlarda bazen hayatın gerçeklerine yanlış pencereden bakma hadisesi meydana gelebilir. Şair, bu eserinde insanlığın ortak düşmanı olan tembelliğin hiçbir din ve örf adette yeri olmadığını belirterek insanoğlunun kader deyip değiştirmeye çalışmadığının aslında kendi kusurları olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Şiirin kelimeler arkasına saklanan, görünmeyen derinliklerde olan anlamı ise istilaya maruz kalan, zulüm altında sessiz çığlık atan bir milletin rahat yatması, tembellik yapmasından daha korkunç bir şey olamaz. İşgal altında kalmak hiçbir zaman bir milletin alınyazısı değildir, Uygurlarda yaygın olan “Kadere razi olma, Sabretme” tabirleri asla bu kaderin tesellisi olarak görülmemesi gerekir. Sabretmek- elinden geldiğince çabalayarak durumu değiştirmeye ve kurtulmaya güç toplama sürecidir aslında. Ama Çin’in Uygurlar arasına sokan sahte din adamları ve eğitimsizliğin

getirdiği cahiliyet yüzünden “Sindiği ekmeğini yemek” diye bir tabir ortaya çıkmıştır. En canlı olan dil denen varlık, bazı Uygurların hiçbir karşılık göstermeksizin karnının doyduğuna şükretmesi, hayatta tek derdinin karın doyurmak olduğunu hedef alması durumunda bu tabirini ortaya çıkartmıştır.

Rozi Sait ise hemen hemen bütün şiirlerinde tembellik etmek, Çin’in verdiği karın doymalık ekmeğe şükredip maneviyetini, vatan topraklarını unutmak gibi illetlerin bu milleti acı kadere sürüklediğini dile getirmektedir.

Şiir 7

ئىتراپ قىلىش	İtiraf Etmek
<p>ئەقىلنىڭ كاتتىسى ئۆز كەملىكىنى ئېتراپ قىلماق ، ئۇنىڭ ئەكسى كۆرەڭلىك ، كەمتەرلىكىنى خاراڭ قىلماق . ھامان بىر كەمتۈكى بولغاي كىشىنىڭ ، بىلمىكى لازىم ، قىلار باتىنى كىز ئىشنى غەرەز- «مەن» گە ئوراڭ قىلماق . سۇنىڭ لاي-لاتقىسىز ، گۈلنىڭ تىكەنسز بولغىنى نەدە ، شۇڭا ئاقماس «پەقەت مەنلا!...» سۆزىنى ئالدىراڭ قىلماق . قاراڭ ، ئاي گامدا قىيپاش ، قۇياشمۇ بەزىدە نۇرسىز ، ئەمەسمۇ چولتلىق ئۆزىنى ھەسەل ، خەقتى غوراڭ قىلماق</p> <p>«ئوشۇق ، كەم» لىك بايانىدىن قۇسۇر ئىزدەشكە ئامىر اقلار «ئۆزۈم قانداق؟» نى لازىم ئەقىلدىن ئاۋۋال سوراڭ قىلماق!</p>	<p>Aklın büyüklüğü kendi kusurunu itiraf etmek, Onun aksi kibir, alçak gönüllülüğü harap etmek. Mutlaka bir kusuru olur insanın, bilmesi lazım. Edinir amaç kir işlerini “Ben” ile yaptırmak. Sunun çamursuz, gülün dikensiz olduğu nerede? O yüzden olmaz “Sadece ben” sözünü aceleyle kılma. Bak, ay bazen yamuk, güneş de bazen karanlık. Değil mi acemilik kendini bal, diğerlerinin ekşi erik sanmak. “Çok, az” lık beyanından kusur aramayı sevenler, “Ben nasılım?”ı lazım sorması önce kendine.</p>

A. Ön Yapı/Reel Varlık Alanı

“İtiraf Etmek” adlı bu şiir 5 beyit 10 dizeden oluşmuştur. Gazel nazım şekli ve aruz vezniyle yazılan bu şiirin kafiye ölçüsü “aa,ba,ca,da,ea” şeklindedir.

“Etmek” sözcüğü redif olarak kullanılmıştır.

Şair, bu şiiri nasihat temalı olduğu için okura hitap eder gibi seslenmelerle yazılmıştır.

B. Arka Yapı/İrreal Varlık Alanı

1. Semantik Tabaka:

Tablo 2.7. Kelimelerin Kullanım Şekilleri

Kelimenin Kullanımı	Kelimenin Göndergesi
Eksiklik	Kusur
Harap etme	Yok etmek
Kir işler	Kötülükler
Çok ile az	Eleştiri
Bal	Değerli, Kusursuz
Ekşi erik	Değersiz, Kusurlu

2. Obje (Nesne) Tabakası:

İnsanların hayvanlardan farklı olması insanların bilinçli ve akıl sahibi olmasıdır. Akıl sahibi olmanın da yüce makamı kendi kusurlarını görebilmektir. Yunus Emre'nin dediği gibi "İlim ilim bilmektir, İlim kendini bilmektir."

Bunun aksine kibirli olmak, alçak gönüllülüğü ayakaltına almak ise akıldan yoksun olmanın işaretidir.

Her insanın mutlaka bir kusuru, bir yetersizliği olur. İnsanın onu görüp kabullenmesi gerekir. Kusurlarını görmeden, kabul etmeden "Her şeyi ben yaptım" fikrine kapılarak kibir ile kalbi kirletir.

Berrak suyun içinde de mutlaka çamuru olur, gülün de diken olduğu gibi. Bu sebeple kimsenin kendini kusursuz sanmaması gerekiyor.

Kainattaki hiçbir şeyin kusursuz olmadığını ifade etmek için ay ile güneşi örnek veren şair, ay bile hep yusuvarlak değil, yani tam değil, gözü kamaştıran, dünyayı aydınlatan güneşin bile parlamadığı günleri olur. İnsanoğlu yüce doğa karşısında kim idi ki kendini mükemmel sanmaya, hayata karşı acemilik değil midir kendini dertlere dermen bal gibi görüp diğer insanları suratı ekşiten erik sanmak diyerek akıl sahiplerinin hep kusuru başkasında aramaması gerektiğini, önce kendine bakması gerektiğini söyler.

3. Karakter Tabakası:

Şairin "İtiraf Etmek" şiirinin karakter tabakasını yorumlarken mutlaka Rozi Sait'in toplumla iç içe yaşamış, halkın kalp sesi olmuş biri olduğuna değinmek gerekir.

Zorlu şartlarda büyüyen, maddi sıkıntı çektiği için liseye gidemeyen şair çiftçilik hayatından sonra o yıllarındaki birlikte sıkıntı çektikleri çiftçilerin sesi olmayı seçmiştir.

Alçak gönüllük, kendi kusurlarını itiraf etmek, hoşgörülü olmak gibi güzel ahlakların çağrısını yapan şairin esere içi seslerini döktüğünü söyleyebiliriz.

4. Alınyazısı (Kader) Tabakası:

Şair bu eserinde din, millet, ırk ayırmaksızın insanlığa hitapta bulunmuştur. İnsanın olduğu yerde kusur olur, kusurlarını görmeyi engelleyen, ruhunu “Ben” e bırakan kibir de birlikte olur.

Şairin söylemek istediği insanların kendini bilmeleri gerektiği, itiraf etmesi gerektiği ve karşısındakine hoşgörülü olması gerektiği yöndedir.

Müslümanların kutsal kitabı Kuran-ı Kerim’de de geçtiği gibi “Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?” İnsanın dünyanı, kainatı, varlıkları ve canlıları bilmesi için ilk önce kendini bilmesi gerekir. Tasavuf ilmindeki vahdeti vücüt anlayışında bütün varlık birdir yani “Mutlak varlık” tır. Herşey O’nun aynada yansımından oluşan görüntülerden ibarettir. Ünlü mutasavvıf Yunus Emre’nin de “Bir ben vardır benden içeri” dediği gibi.

Kısacası, herşey insanın kendi iç dünyasında başlayıp biter aslında. Kendini itiraf etmek, kusurlarını kabul etmek ise dünyaya, insanlara hoş görü ile bakmaktır.

Şiir 8

ئەبجەت ھېسابىم ⁴⁵	Ebcet Hesabim
<p>ئونغا ئالتە ، ئىككى يۈزگە چاپلا تۆت يۈزنى مانا ، ئالتە ، قىرىق ھەم ئالتە يۈزنى ئالتىگە ئۇلاپ سانا . بۇ ساناقلار جۈملىسىگە ئۈستىلەپ تۆت يۈزنى تىز ، بول ھېزى يەتمىش ۋە ئەللىك قالمىسۇن چەتتە يانا! شۇندىلا قىلغان سەپەردىن مەقسىتىڭ ھاسىل بولۇر . يۈز ئاچار ئالدىڭدا زەپ ئۆز لەيلىزار مېھمانخانا ... ھۇجرىسى تۆت ، بىر روجەكتە تۆت قانات ، بىردىن ئىشىك ، ئۆي ئىچىدە ئولتۇرار پەرزەنت ئۈچۈن ئالەم پانا . سەن ئۇنىڭ گەر كىملىكىنى بىلگىلى قىلساڭ نىيەت ، قىرىق سانا ، ئاتمىش سانا ، بىر ، ئون سانا ، تۆت يۈز سانا! مەن قىرىق ، ئەللىك دىدىم ، سەن ئىككى يۈزنى چاپلىغىن ، ئالتە ، يەتتە ، ئون بىلەن باتىن كۈچۈڭدە ئەش تانا . شۇندىلا نە ئېيتىشىم روشەنلىكى بولغاي ئايان ، پۈتتى ئەبجەت ، كۆر ھېساپلاپ ، ماختىغىن يا قوي گۇنا ...</p>	<p>Ona altı, iki yüze yapıştır dört yüzü işte, Altı, kırk hem altı yüzü altıya bağlayıp say. Bu sayılar cümlesine artı dört yüzü diz, Dikkat et yetmiş ve elli de kalmasın kenarda yine! İşte o zaman seferin hedefe ulaşmış olur. Görünür önünde çok güzel leyla bahçesinden saray... Odası dört, bir köşede dört kanat, birer kapı. Ev içinde oturur evlat için dağ gibi peder, Sen onun kimliğini bilmek istersen eğer, Kırkı say, altmış say, bir, on say, dört yüzü say! Ben kırk, elli dedim, sen iki yüzü daha ekle. Altı, yedi onu var kalp gözünle birleştür. İşte o zaman açık olur diyeceğim. Bitti Ebcet, hesapla istersen, ya öv ya da suçla.</p>

A. Ön Yapı/Reel Varlık Alanı

Şiir başlığından da anlaşıldığı gibi ebcet hesabı kullanarak yazılan bu şiirin kelimelerinin çoğu sayılardan oluşmaktadır. Sayıların ifade ettiği harflerin karşılığında yerine koyunca kelimeler ortaya çıkmaktadır.

Şiir aruz vezninde yazılmış, 7 beyit 14 dizeden oluşmuştur. Kafiye ölçüsü ise “aa,ba,ca,da...” şeklindedir.

Uygur Türkçesi’ndeki “-na” eki kafiye olarak kullanılmıştır.

B. Arka Yapı/İrraal Varlık Alanı

⁴⁵ Eski Arap kültüründeki bir hesaplama şekli

1. Semantik Tabaka: kelimelerin taşıdığı anlamlarının incelendiği bu bölümde sayıları incelenecek.

Tablo2.8.Kelimelerin Kullanım Şekilleri

Kelimenin Kullanımı	Kelimenin Göndergesi
Seyahat	Hesap yapmak
Yüz açmak	Görünmek, Deyim
Lale bahçesi	Yurt
Saray	Ev

2. Obje (Nesne) Tabakası:

Ebcet hesabı-eski Arap kültüründe sıklıkla kullanılan Araplara özgü bir hesaplama yöntemidir.

Ebcet, aslında alfabedeki harflerin kolaylıkla hatırd tutulmasını sağlamak için eski dönemlerde geliştirilmiş bir formül olup gerçekte bir anlamı bulunmayan kelimelerinin ilki “ebced” (abucad, ebuced) şeklinde okunduğu için bu adla anılmıştır.⁴⁶

⁴⁶ <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebced> (15.03.2022)

Ebcet Hesabı Örneği:

HARF	SAYI KARŞILIĞI	HARF	SAYI KARŞILIĞI
ا = ۱	1	س	60
ب	2	ع	70
ج	3	ف	80
د	4	ك	90
ه	5	ق	100
و	6	ر	200
ز	7	ث	300
ح	8	ذ	400
ط	9	ز	500
ي	10	ح	600
ظ	20	د	700
ن	30	ظ	800
م	40	ظ	900
ن	50	ظ	1000

Şekil 2.1 Ebcet Hesabında Sayıların Harf Karşılığı

Şiirin birinci ve ikinci bentte sayıları verir ve sonraki bentte sayılar birleştirildiğinde bir güzel lale bahçesi saray göz önümüzde zahir olacağını söyler. Birinci ve ikinci bentte sayıların harf karşılığı yazıldığında “Yurdum Hoten” yazıları karşımıza çıkar.

Rozi Sait, Doğu Türkistan’ın Hoten vilayetinde dünyaya geldiği için kendi memleketini bize ebcet hesabıyla göstermiş şiiirde.

Sonraki bentte dört odalı bir evden bahsederek evin içinde merhametli babanın olduğunu yazmış, hemen alttaki beyitte verilen sayıların harf karşılığına bakıldığında babasının ismi “Sait”, sonraki iki dizide ise “Ben Rozi” yazısı çıkar.

Şair eski bir hesaplama yöntemiyle kısaca adı ve soyadını, memleketini tanıtmış.

3. Karakter Tabakası:

Ebcet hesabıyla yazılmış bu şiirde şairin lale bahçeli saray diyerek betimlemesinden yurt sevgisini görebiliriz.

Babasına olan özlemi ise saraydaki odanın içinde evladını bekleyen merhametli baba tasvirinden anlaşılır.

Son dizilerde “Ebcet Hesabım” adlı şiirinin değerlendirmesini okura bırakmış, beğenmek ya da beğenmemek size kalmış diyerek şiirini bitirmiş. Şairin bu tavrı da diğer şiirlerine yansımış karakter özelliklerinde birini ifade ediyor.

4. Alınyazısı (Kader) Tabakası:

Şairin ebcet hesaplı bu şiirinde şairin okura kelime oyunu sunduğu düşünülse de şiirde saf, temiz yurt sevgisi, baba özlemi işlenmiştir.

Şairin yurdundan bahsedilen diğer şiirlerinde de aynı şekilde mutlaka yurdu Hoten’in özelliklerinden bahsedilmiştir. Bu şiirinde “Layli bahçesi” olarak karşımıza çıkan saray şairin yurdudur. “Yurt Sevgisi” adlı şiirine başlarken yazdığı özdeyişte “Yurdunu sevmeyen vatanını sevmez” dendiği gibi şair de her çizdiği kalemde vatan ve yurt sevgisini ifade etmiştir.

Şiir 9

دوستلار سەممىگە	Dostlara
ئىككى ياتنى پاك مۇھەببەت قىلدى ئۆز ، شات ئەيلىدى . شەھۋىتى بىر تامچە سۇ ئىنساننى بۇنىيات ئەيلىدى . ئاھ ، ئۆلۈم - سىر ، شىددىتىنى تەس ئىكەن قىلماق پەھم ، ئۇ تۇيۇقسىز كەلدى تەندىن جاننى بەربات ئەيلىدى . يۇرتنى ماتەم باستى ، كۆزدىن ئاقتى قان - ياش سەل بولۇپ ، قىسمىتى ھىجراندا دىللار زەخمە ، پەربات ئەيلىدى . بىۋاپا جان كەتتى تاشلاپ تەننى غەم دۇنياسىغا ، بۇ رابات ئالەم ئۆمۈر مەنزىلىنى پات ئەيلىدى . شۇنچىلىككە نەغۇ ھايات ، جەۋلانۇ ، جەريان مۇددىتى ، كەتكىنى بىر «خارت!...» بىلەن مۇك دەردىنى قات - قات ئەيلىدى . كىم قاچان ، قانداق ئۇزارنى بىلەلمەسكەن يارەن ، كاج پەلەك ئۆز رايىنى سىز ، بىزگە جاللات ئەيلىدى . ئالدىرايلى ياخشىلىقچۇن پەيتى سەكراتتىن بۇرۇن ، ئەينە ، قابىس ئوۋلىماققا بىزنىمۇ پات ئەيلىدى .	İki yabancıyı saf sevgiyle oldu öz, mesut oldu. Şehveti bir damla su insanı var etti. Ah, ölüm sırrı ve kısmeti zor imiş etmesi tahmin O aniden geldi tenden canı ayırdı. Memleket yas tuttu, gözden aktı kan yaş sel olup, Kısmet hicranında kalpler yara, feryat eyledi. Vefasız can gitti bırakıp teni gam dünyasına. Bu geçici dünya ömür hedefine yenildi. O kadarmış hayat, rüzgar esintisi gibidir ömrü. Gidenler bir “Hart...” ile dertleri bin kat arttırdı. Kimin ne zaman nasıl gideceği bilinmez dost. Kaç kere feleğin rızası senin benim celladım oldu. Acele edelim iyilik yapmaya zaman-ı sekerattan önce. İşte, Azrail avlamakta bizi de.

A. Ön Yapı/Reel Varlık Alanı

Hayat ve yaşam ile ilgili birçok şiiri kaleme almış şair Rozi Sait ölümü de işlemiştir.

“Dostlara” adlı bu şiirini yazma amacını şöyle anlatıyor şair: “ Benim cenazesine katıldığım bu kişi bir saat öncesinde sağ salımdı. Gözü kapayıp açana kadar diriler dünyasından ruhlar alemine geçiş yaptı, hayat öyle...”

Bu şiirin yapısı incelendiğinde Aruz vezninde yazılmış, 7beyit 14 dizeden oluşan, kafiye biçimi “aa,ba,ca,da...” olduğu anlaşılır.

Şiirde yardımcı fiil olan “-eyledi” kelimesi redif olarak kullanılmış.

Şiirin yapısında dikkat çeken bir diğer özellik ise şairin Arapça ve Farsça kökenli anlamdaş kelimeleri bir arada kullanarak ikileme yaptığıdır.

B. Arka Yapı/İrreel Varlık Alanı

1. Semantik Tabaka:

Tablo 2.9. Kelimelerin Kullanım Şekilleri

Kelimenin Kullanımı	Kelimenin Göndergesi
Geçici	Dünya
Gam dünyası	Fani dünya, Diriler alemi
Felek	Kader
Avlanmak	Canını teslim etmek, Ölmek
Vefasız	İnsanın canı

2. Obje (Nesne) Tabakası:

İki yabancıyı sevgi birleştirir ve mutluluğun daim olması için birlikte dünya evine girerler. İnsanın şehveti sebepli yaratıcı yeni bir canı dünyaya getirir. Doğmadan önceki aşamalar çok güzel, sevilme, sevmek, ailenin gelişmesi vb. ama ya ölüm?

Ölüm şüana kadar sırrı çözülmemiş bir vahim durumdur. Aniden gelir tene verilen emanetini alır gider, giden gider her şey kalana olur. Kalanlar gidenin arkasından ağlar, yas tutarlar. Sevdiklerini kaybettikleri zaman sadece gözleri değil kalbi de ağlar.

Kaderde yazılmışsa bu hasret asla bitmez, can ile ten eş olsa da zamanı gelince can ardına bakmadan tene bırakıp gider.

Bu dünya yolculuğunun bir gecelik barınması bittikten sonra yolculuk öbür dünyada son bulur. Hayatı ne kadar muhteşem yaşamışsa da insan sadece bir soluktan kalınca çevresindekileri derde ve yasa boğar.

Şair, şiirin sonunda “Yaren” diyerek dostlarına hitap etmiş. Feleğin isteği can sahipleri için cellat olduğunu ve Azrail’in avı olmadan önce iyilik yapmalarını anlatıyor.

3. Karakter Tabakası:

Anne-babasını küçükken kaybeden Rozi Sait, ölüm temalı bu şiirinde aniden aramızdan gidenler için üzüntüsünü, tuttuğu yaslarını anlatmış.

Çin’in Kültür Devrimi geçirdiği o zamamlarda zor günler geçiren, hastalığını tedavi ettiremediği için kör olan sonrada hayatını kaybeden kardeşinin acısını hep içinde

taşıyan şaire bir arkadaşını daha kaybetmek zor gelmiş ki şiire başlamadan önce “Kaç saat önce birlikte oturduğum arkadaşımın ölüm haberi geldi” diye açıklama eklemiştir.

4. Almyazısı (Kader) Tabakası:

Doğmak ve ölmek hakikattir. İnsanoğlu yaratılışından beri bunların hiç birinde kurtulamamıştır. Herkesin canının emanet olduğunu bile biri giderken üzölmek insanlığın ortak duygularından biridir.

Şiar, ölümlü işleyen bu şiirinde aniden giden arkadaşımın ölümlüne çok üzölmüş ve okurlarını da ölümlün değıştirilemez bir hakikat olduğuna ikna etmeye çalışmıştır.

Şiir 10

ئۆمۈر دىگەن	Ömür Dedigin
ئۆمۈر دىگەن مۇئەمما- ئىككى «يوق» نىڭ ئارىسى ، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە تارتىشىدۇ قارىسى . قۇجۇپ بەخت يازىنى ، چال ھاياتنىڭ سازىنى ، كەلمەس دۇنار پەدىگە ئۈزۈلگەندە تارىسى . ئازادە تۇت كۆڭلۈڭنى ، خوشال ئۆتكۈز ئۆمرۈڭنى ، ۋاپادىن تاپ ۋاپانى= تالاي بۇنىڭ چارىسى . تەشكىن ھەسەت كۆزىنى ، يار تۇت ئەدەپ قىزىنى ، كەس خاتادىن ھارام شاخ بولۇپ مەردلىك ھارىسى . ئۆمۈر بېغىڭ گۈل ئاچسۇن ، گۈلۈك ئىپار ھىد چاچسۇن ، بول ئۈمىدلىك ئىز باسار- ياخشىلارنىڭ ۋارىسى!...	Ömür denen muamma-iki “yok” un arası, Güzü kapayıp açana dek bitiverir. Geçir baht yazını, çal hayatın sazını. Çalınmaz saz koparsa tar. Rahat tut gönlünü, mutlu geçir ömrünü, Vefadan bul vefa çoktur bunun çaresi. Oy hasedin gözünü, sevgili yap kendine edebin kızını, Kes hatanın haram dalını mertlik bıçağıyla. Ömür bağın gül açsın, gülün mis koku dağıtsın. Ümitli ol iz basar iyilerin varisi.

A. Ön Yapı/ Reel Varlık Tabakası:

Rozi Sait'in Aruz vezninde yazılan gazellerinden biri olan “Ömür dediğin” adlı şiir 5 beyit 10 dizeden oluşmuştur, gazel nazım şeklinde yazılmıştır.

Kafiye ölçüsü “aa,ba,ca,da...” şeklindedir. Her dizinin sonunda 3. Şahıs iyelik ekleri olan “-sı, i” ekleri kafiye olarak gelmektedir.

B. Arka Yapı/İreal Varlık Tabakası:**1. Semantik Tabakası:**

Tablo 2.10. Kelimelerin Kullanım Şekilleri

Kelimenin Kullanımı	Kelimenin Göndergesi
Muamma	Bilinmeyen
Haram mal	Çizgiyi aşan, Olmadık işler
İki yok	Doğum ve ölüm
Bağ	Ömür, Hayat
Varisi	İzinden giden

2. Obje (Nesne) Tabakası:

Şair bu şiirine “Ömür denen muamma- iki yoğun arası” diye başlamıştır. Burada bahsedilen “İki yok” biri insan doğmadan önce, diğeri ise ölümden sonrasındır. İslam inancına göre canlılar için fani olan bu hayat geçicidir, yalandır ve gerçek baki hayat ölümden sonra başlar. İnsan doğmadan önce ruhların yaratıldığına ve Eles Bezmede toplandığında bütün ruhların “Bela” diyerek rabbini kabul ettiğine inanılır. Ama şairimiz burada hayattan önceki ve sonraki kısmı “Yok” olarak kaleme almış. “Yok” kelimesi var olmayanı ifade ederek şairin ölümden sonraki ve dünyaya gelmeden önceki hayatı kabul etmediğini anlaşılr.

Ölüm ve hayat konusunun işlendiği bu şiir 4. Beyidine bakıldığında “Haram” kelimesi kullanılmış. Haramdan kaçınma ve ölümü hatırlatma açısından şairin ölümden sonrasını kabul eden inantçılı biri olduğu da düşünülebilir. Fakat Çin Komünist Partisi kararına göre devlet memurlarının inantçı olması suçtur. Belki de şair bu yüzden ölüm ve doğum önceki hayatı reddederek yok olarak almıştır.

Bir diğr ihtimal ise Uygur Türkçesi’nde mezaz anlamda gelen kelimeler tırnak içine alınır. Şiirdeki “Yok” kelimesi de tırnak içinde gelmiş dolayısıyla bu da akıllara şairin aslında her ikkisini kabul eden inançlı biri olduğu da gelir.

Sonraki beyitlerine bakıldığında şair ölüm var olsa da ama hayatı da şu ölümü hak edecek kadar yaşamak lazım, hayatın tadını çıkarmak, mutlu yaşamaya çalışmak gerektiğini söyler.

Hayatın tadını çıkararak yaşamak derken aynı zamanda şair yine yaşarken insan olma yolundan çıkamamak lazım, hayat prensipleri içersinde yaşamak, vefalı olmak, insanların elde ettiklerine göz koymamak, edepli olamk geektğini de vurgular.

4. beyitte kullanılan “Haram dal” tabiri Uygur Türkçesinde sık kullanılan bir tabiridir, “olmadık işeker yapmak, çizgiyi aşmak” anlamındadır. Burada da şair “Haram dalı kes” derken insanlardaki edepsizlik ve ahlaksızlıkları yani kendinde olan kusurları mertçe, yiğitçe korkmadan düzeltmelisin demek istemiştir.

Son beyitte insan ömrünü bir bağa, bahçeye benzetmiş. İnsanın hayatında yaptığı iyilikler ve güzelliklerin o bahçenin gülleri, çiçekleri olacağı mesajını vermiştir.

“Ümitli izbasarlardan ol, iyilerin varisi” derken izinden gitmek ünlü Uygur şair ve yazar Abdurehim Ötkür’ün İz şiirini çağırştırır. “İz-bireyin adım atan izidir.”der

Kaşgarlı Mahmut. Ötkür'ün şiirindeki "İz" ise vatan toprağını Çinlilerin elinde almak için can veren, kan döken atalarımızın izidir. Kaşgarlı Mahmud'un sözüne uyarlandığında ataların yürüyerek açtığı o izler vatan mücadelesi yolunda bırakılan izlerdir.

Rozi Sait'in anlatmak istediği ise insan mutlaka ecdatlarının izinden giderek vatani ve milleti için mücadele vererek hayat bahçesine güzel çiçekler ekmesi gerektiğidir.

3. Karakter Tabakası:

Şiire şairin dünya görüşü ve fikirleri açısından bakıldığında, hayatı boyunca pek çok eser bırakmış şair kendisine de ömrü boyunca inşa ettiği hayat bahçesini şiir çiçekleriyle süsleyerek ardında iz bırakmayı hedefe almış ki bunca eser ortaya kotabilmiştir.

Şair hayatı boyunca özellikle çiftçilik yaptığı 15 sene içerisinde çok zor şartlar altında hayatta kalmaya çalışmıştır. Buna rağmen hayatı yaşarken mutlu yaşamayı, hayatın tadını çıkarmayı, hayatta aktif enerjiyle yaşamayı öne sürmüştür.

4. Alinyazısı Tabakası:

Bu şiiri alinyazısı tabakası açısından inceleyecek olursak şair insanlığa, insan ömrünün çok kısa olduğunu, kısacık hayatta vefalı, hasetten uzak bir şekilde vican sahibi olarak yaşayınca hayatın mutlu geçeceğini, hayatta yapılan yanlışlıkları yığıtçe korkmadan kabul ederek düzeltmenin, atalarının bıraktığı izinden devam edip ata miraslarını yeni nesle aktarılmasını ve edep ahlaktan yoksun kalmamak gerektiği çağrısında bulunmaktadır.

3.ŞİİRLER VE AKTARMALARI

3.1 Seçilmiş Şiirlerin Türkiye Türkçesine Aktarımları

مېنىڭ شېئىرىيەت مىزانىم

سۆيگىنىم شېئىر ، بۇ كەسپى ئىشتىياقتىن كەچمىدىم ،

كۆيگىنىم ئارزۇ ۋەزىن ، شۇ ئوت پىراقتىن كەچمىدىم .

باغۇ- بوستانلارنى كەزدىم «پائىلاتۇن» غا مىنىپ ،

«بەھرە» لەردىن بەھىرلەنگەندە تۇراقتىن كەچمىدىم .

بولسا رەختىڭ تون كىيەمسەن ياكى كەمزۇل ئىختىيار ،

نۇسخا تاللاش بىر شەكىل ، مەزمۇن- پۇراقتىن كەچمىدىم .

«يېڭىلىق» دەپ چاپتى خەقلەر «كونا» ياقماي كۆڭلىگە ،

ئىزدىدى ئۆرنەك بۆلەك قىتئە- يىراقتىن ، كەچمىدىم .

ئىيتتى: بەش يۈز بىلدىن ئاشتى بىر قېلىپتا بۇ نەزم ،

كۆچمىسەك بولمايدۇ قىڭغىر ئولتۇراقتىن ، كەچمىدىم .

مۇشت كۆتۈردى تەلۋە داۋراڭ ، تارتتى تىغ ئىنكارچىلىق ،

چىقىمىدى ئىنكارغا لايىق ئوق- ياراغتىن ، كەچمىدىم .

«يا ئېچىشسۇن ، يا قىچىشسۇن ، بولمىسا ئۇ شېئىر

ئەمەس!»!

دەپ ، نەۋائىي پەرلىگەن بۇ شام- چىراغدىن كەچمىدىم .

Benim Şiir Mizanim

Sevgilim şiir, bu meslek aşkımdan vaz geçmedim,

Vurulduğum aruz vezin, şu ateş sevgiden vaz geçmedim.

Bağ-1 bostanları gezdim, Failatün'a binerek,

Behirlerden huzur alarak Duraklardan vaz geçmedim.

Varsa kumaşın cübbe mi giyersin ya da kaftan sana kalmış,

Desen seçmek şekildir, muhteva anlamdan vaz geçmedim.

Yenilik diye koştu eller, eskisi hoşuna gitmedi.

Aradı örnek diğer uzak kıtadan, ben vaz geçmedim.

Dedi: Beş yüz yıldan aşkın bir kalıpta bu nazım.

Taşınmadan olmaz yamuk oturaktan, ben vaz geçmedim.

Yumruk attı deli geveze, çekti bıçak inkarcılık.

Çıkmadı inkara münasip ok yaydan, vaz geçmedim.

“ Ya acısın, ya kaşınınsın yoksa o şiir değildir!”

Diye, Nevai yakan bu mum-ışıkta vaz geçmedim.

شائىرلىقىمغا خىتاب

«شائىر» لىققا ئۆلچەم مۇگەپنى ئۈنلۈك قىلىش ،
 بوش قىلماق ؟
 ياق ، شائىرلىق مىزانى ئەل-ئاۋامنى خۇش قىلماق !
 شائىر- ئەمەس سودىگەر نەزمە سېتىپ پۇل تاپار ،
 ئۇيات ئاگا «قاپىيە پۇلى» نى سەي ، گۆش قىلماق .
 ئۇنىڭ كۆڭۈل ئامبىرى ئەل كويىدا لىقلانغان ،
 ئېسى- يادى دوستلارنىڭ خۇشلۇقىنى قوش قىلماق .
 راستگۇبۇلۇقتا ئۇچلانغان شائىرلىقنىڭ قەلىمى ،
 بەخت ئاگا خۇشامەت تەمەسنى «پوش!» قىلماق .
 روزى ، دىققەت ، يازماڭغا ئىشىك ئۇدۇل ، ماس
 كەلسۇن ،
 شۇ چاغدىلا شائىرسەن لازىم ئەلنى خۇش قىلماق !...

Şairliğime Hitap

Şairliğe şart mıdır sesi yüksek, alçak
 çıkarmak,
 Yok, Şairlik mizanı el-alemi mutlu
 etmek!
 Şair değildir tüccar nazım satıp para
 kazansın,
 Utanç ona “Kafiye Parası”nı sebze ete
 değiştirmek.
 Onun gönül deposu el koynunda
 doldurulmuştur.
 Akli fikri dostlarının mutluluğuna
 mutluluk katmak.
 Doğruluğa açılmıştır şairliğin kalemi,
 Mutluluktur onun için rüşvet isteğine
 “Hayır!” demek.
 Rozi, dikkat, yazıklarına işin tam uygun
 olsun.
 O zaman şair olmuş olursun elin
 gönlünü hoş etmek lazım!

شېئىر ۋە شائىر

ئۇ دېدى: ئەللىمىلەر ئالدىدا شائىر نەق بوۋاق ،
 يازغىنى نوم- توم كىتاپلار تەرتىپىدە بىر ئۇۋاق .
 سەن دېدىڭ: شائىر دىگەن ئويغاتقۇچى ، شائىر-
 ماياك ،
 نەزمىنى سەل چاغلانغانلار ئەقلى چولتا- تومتۇۋاق .
 مەن دېدىم: ھەربىر شېئىر بىر ئىلتىجا ھەم بىر
 تەلەپ ،
 ئۇ سۆيۈك ، ئۇ ئوت ، نىگاھ ، ناز ، ئۇ پىراق ، ئۇ
 ئىشتىياق .
 بەلكى شائىرلىق-ساراڭلىق ، باش-كۆزى قان تام
 ئۇسۇپ ،
 مېھرى گۈلدەك خۇش پۇراقۇ ، قەھرى ئۈندەش ھەم
 سوراق .
 ھەر كۆڭلۈم تىلىسىم ، تېپىشماق ، ھەرقەلبىتە مىڭ
 قۇلۇپ ،
 نەقلا ئاچقۇچ شېئىردىكى ھەر پەش ، چىكىت ،
 ۋەزىن ، تۇراق .
 ئۇ دېسۇن ، يا سەن دېگىن شائىرغا لىلالىق
 كېرەك ،
 لازىمى چىنىلىق ، كېرەكمەس شېئىرغا سۈنئىي
 يالتىراق !

Şiir ve Şair

O dedi: Alimler önünde şair tam bir
 bebek,
 Yazdığı kalın kalın kitaplar sırasında bir
 kırıntı.
 Sen dedin: Şair demek uyandırandır,
 Şair-pusula.
 Nazmi küçük görenler akli yarım-
 kültürsüz.
 Ben dedim: Her bir şiir bir rica hem bir
 talep,
 O öpücük, o ateş, sevgili, naz, o aşk, o
 tutku...
 Belki şairlik delilik, baş- gözü kan
 duvara vurup,
 Sevgisi gül gibi güzel kokulu, kahrı
 ünlem ve soru işareti.
 Her gönül bir gizem, bulmaca, her kalpte
 bin kilit,
 Tam anahtardır şiirdeki her virgül, nokta,
 vezin, durak.
 O desin ya da sen de şaire doğruluk
 gerek,
 Lazım olan doğruluk, gereksiz şiire
 yapay parlak örtü!

قىز ۋاپادار، يىگىت مەرد

شۇنچە گۈزەل جاھاننىڭ باغ-سەيناسى ،
قىز-يىگىتلەر شۇ باغنىڭ گۈل لەيلاسى .
گۈل بولمىسا بۇلبۇلغا باغ زىمىستان ،
گۈل ۋە بۇلبۇل نەۋباھارنىڭ شەيداسى .
ئالەم گۈزەل ، ھايات شېرىن ، جان دوستلار ،
پاك سۆيگۈدە گۈزەللىكنىڭ بەرباسى .
قىزلار ئوماق ، قىزلار زىبا ، ھاياتلىق ،
قىزلار ۋاپا گۈلشەننىڭ يەكتاسى .
يىگىتلەر شوخ ، يىگىتلەر مەرد ، ۋاپالىق ،
يىگىتلەر ئىشقى ئاسمىنىڭ ئەنقاسى .
ئالەم گۈزەل ، ھايات شېرىن ، جان دوستلار ،
ساداقەتتە مۇھەببەتنىڭ ئاساسى .
قۇياش نۇرلۇق ، ئايىمۇ يورۇق ئاسمان پاك ،
ھەمراھ ئاڭا چولپان بىلەن زۆھرەسى ،
مېھىر- مۇھەببەت قۇچقىدا ياشنايدۇ ،
قىز- يىگىتنىڭ بەختۇمۇراد دۇنياسى .
ئالەم گۈزەل ، ھايات شېرىن جان دوستلار ،
بىزگە مەنسۇپ بۇ گۈزەللىك دۇنياسى .

Kız Vefalı, Erkek Mert

O kadar güzel cihanın bağ bahçesi,
Kız erkekler şu bağın gülü leylası.
Gül yoksa bülbüle bağda bile kış
yaşanır.
Gül ve bülbül ilkbaharın hayranı.
Dünya güzel, hayat tatlı, can dostlar,
Saf sevgidedir güzelliğin inşası.
Kızlar şirin, kızlar nazik, haya sahibi.
Kızlar vefa bahçesinin tek sahibi,
Erkekler şuh, erkekler mert, vefalı.
Erkekler aşk semasının şahini,
Dünya güzel, hayat tatlı, can dostlar.
Sadakattir sevginin temeli,
Güneş parlak, ay da parlak, gökyüzü
temiz.
Ona eşlik eder çoban ile zühresi,
Sevgi şefkat kucağında güzelleşir.
Kız erkeğin mutluluk dünyası.
Dünya güzel, hayat tatlı can dostlar,
Bizimdir bu güzellik dünyası.

سۆيگۈ ۋە ۋىسال

پەيتنى پايلاپ ئەپ بىلەن ، قەدەم تاشلاپ چەت
بىلەن ،

يار ئۆيىگە يانداشتىم ئاي ئۆرلىگەن پەيت بىلەن.

ھويلىسىنىڭ ئالدىدا مۆكۈپ تۇردۇم دالدىدا ،

چىقىمىدى يار ساقلىسام ، قەلبىم تولدى دەرت

بىلەن.

تامغا چىقتىم يامشىپ . پەسكە چۈشتۈم

سالشىپ ،

يارنى كۆردۈم سۇپىدا ، چىقىۋالدىم گەپ بىلەن.

يالغان ئىكەن ۋەدىڭىز ، جان قىيىندى دەردىڭىز ،

قاچانغىچە ئالدايسىز ، تەگمەيدىغان نەپ بىلەن؟!

كۈلدى يارىم ، «كەل» دېدى ، ئەمدى مەقسەت

ھەل ، دېدى .

يۈرگىنىمگە رازىمەن سەندەك قورقماس مەرت

بىلەن ...

كۆككە ، ئايغا بېقىشتۇق ، لەۋنى لەۋگە بېقىشتۇق ...

كۆزۈم قىيماي خوشلاشتىم ، مۇغەمبەر يار - «سەت»

بىلەن .

Sevgi ile Vuslat

Fırsatı kovalayıp akıl ile, adım attım
kenar ile.

Sevgili evine yanaşım ay göğə yükselen
zamanla.

Bahçesinin önünde saklanıp durdum
görünmeyen yerde.

Çıkmadı sevgili bekledim, kalbim doldu
dert ile.

Dama çıktım tırmanıp, aşağı indim
sarkıp.

Sevgiliyi gördüm bahçede, incittim lafım
ile.

Yalan imiş sözünüz, çok zorladı
derdiniz.

Ne zamana dek kandıracağınız
göremeyeceğim fayda ile.

Güldü sevgilim, “gel” dedi, şimdi nişana
yettik dedi.

Çıktığıma razıyım senin gibi yiğit ile,
Göğə, aya bakıştık, dudağı dudağa
yapıştırdık.

Kıymadan vedalaşım, kurnaz çirkin
sevgili ile.

بىر ئۆي - بىر جاھان

ئاي بىلەن يۇلتۇز كىچە - تۇننى مۇنەۋۋەر قىلغان ،
 ئۇستىكارنىڭ ئەقلى ، ئەجرى تاشنى مەرمەر قىلغان .
 پاك ساداقەت ، چىن ۋاپادارلىق مۇھەببەت نەق
 ئۆزى ،
 يۇرتنى جەننەت قىلغىنى ، ھەركىمنى مەرد ئەر
 قىلغىنى .
 سۆيگۈ گۈللەيدۇ ۋاپادا ، بىۋاپا جانغا جاپا ،
 كىم ئىشەنچنى قىلدى پايىمال ئۆزىنى يەر قىلغىنى .
 كەڭ جاھان بىر «ئۆي» گويا ، بىر ئۆيمۇ كەڭرى بىر
 جاھان ،
 بۇ جاھان تاپماس راۋاج بولسا رىيا گەر قىلغىنى .
 ئەھلى پەرزەنت ئۆي چىراغى ، ئەر - خوتۇندۇر «ياغ ،
 پىلىك» ،
 مېھرىبانلىقتۇر ئۇنىڭ شەۋقىنى ئەنۋەر قىلغىنى .

Bir Ev Bir Dünya

Ay ile yıldızdır gece ile tünü aydınlatan,
 Ustanın akli mihnetidir mermeri yapan.
 Saf sadakat, gerçek vefadır sevginin ta
 kendisi.
 Yurdu cennet, her birilerini mert, er
 eden.
 Sevgi çiçek açar vefada, vefasız cana
 cefa.
 Kim güveni sarsarsa kendini yer eder.
 Büyük dünya bir ev güya, bir ev de bir
 dünya.
 Bu dünya gelişmez olursa eğer riya
 yaptıkları.
 Evlatlar evin ışığı, karı kocadır onu
 yakanı.
 Merhamettir onun gönlünü ışılatan.

مادار ياشتىن ئارتۇق ، ئىجادىم قىران
 ئىجازەت قەلەمگە كۆڭۈل رايدىن ،
 ئۇ تۆكسۇن مۇھەببەت قەدەم- پايدىن .
 سۈزۈك چەشمە يەڭلىغ سىياھ شىلدىرى ،
 ياشارتسۇن يۈرەكنى ئېقىپ جايدىن .
 ماڭا يوق ئىجادتىن بۆلەك ئەتتۇر ،
 ئۇ ئوت قىشتا ، يازدا بەلەن سايدان .
 ئارامم ، ھۇزۇرۇم نەزىمدىن كېلۇر ،
 گادايمەن ، بىراق باي جاھان بايدىن .
 يېقىن بۇ ئۆمۈرنىڭ بېكەت- مەنزىلى ،
 ئىچەر ھەممە ئاخىر ئەجەل «چاي» دىن .
 ئىشى شۇ ھاياتنىڭ «كېلىش ھەم كىتىش» ،
 كىيىپ تون كىپەنلىك ماتا ، شايدىن .
 لاتاپەت ، لايىقەتنى كىم تۇتسا يار ،
 كېچىپ يۈرمىسە نەپ- تەمە لايدىن ،
 ئەقىللىق شۇ ، مەڭگۈ ئۇلۇغدۇر- ئۇلۇغ ،
 مۇراد تاپقىنى ھەم ئۆمۈر ۋايدىن ...

Gücüm Yaştan Fazla, İcadım Genç

İzin verildi kaleme gönül rızasından,
 O döksün sevgi adımlarından
 Berrak çeşme örttü siyah suları
 Yeşertsin kalbi akıp yerinden.
 Benim yoktur icattan başka kıymetlim.
 O ateştir kışım, yazın iyidir gölgeden.
 Rahatım, huzurum nazımdan gelir.
 Fakirim, ama zenginim dünyalar
 zengininden.
 Yakındır bu ömrün durak-nişanı.
 İçer herkes sonunda ecel çayından.
 İşidir o hayatın geliş hem gidiş.
 Giyinip kefeni bez, ipekten.
 Mülayim, doğruluğu kim ettirirse
 kendine eşlik.
 Kaçmazsa çıkar tamah çamurundan,
 İşte yaşım yetmiş, saçımda ak.
 Bu bel numune aldı eğri çizgiden.
 Gücüm yaşımdan fazla, icadın genç.
 Kalp sağlam, ümit büyük zafer ile
 gayeden.
 Değiliz aciz, değiliz acemi.
 Sayar halk bizi yoldaş.
 Dileyelim yaşamayı ömürden uzun.
 Düşmeden halk kalbinden, gönül
 evlerinden.

كىتاپتىن ياخشى ھەمراھ يوق

كىتاپنىڭ قوينى باغ- گۈلشەن ئىپاردەك غۇنچە ، رەناسى ،

كىتاپ تەشنىيى دىللارنىڭ شارابى ئەنتۇھۇراسى .

كىتاپ ئۆتمۈش ، كىتاپ كەچمىش ، كىتاپ تارىخ ، كىتاپ

خەزىنە ،

كىتاپ ھېكمەتتە لىقلانغان ئاجايىپ مەنە دۇنياسى .

كىتاپ روھىڭنى پاكلايدۇ ، كىتاپ ئەقلىڭنى چاقلايدۇ ،

كىتاپ قەدرىنى بىلگەننىڭ ۋاپالىق دوستى - ھەمراھى .

ئۆگەن ، ئىنسان ، كامالەت تاپ ، سائادەت تاپ ، پاراغەت

تاپ ،

بىلىم ئىشقىدا كۆيگەننىڭ كىتاپ ئۇستازى - كىمبىسى .

نادانلىق دامى قىلتاق ، بىل ، بىلىمسىز روھى شالتاق ، بىل ،

كىتاپتىن تاپ ئەقىل ، بولغىن زەپەر ئوغلانى ، بەرناسى .

Kitaptan İyi Yoldaş Yok

Kitabım koyununda bağ bahçe mis gibi çiçek yoncası.

Kitap susuz kalplerin huzuru.

Kitap geçen günlerdir, kitap geçmiş, kitap tarih, kitap hazine.

Kitap hikmet doldurulan acayip mana dünyası.

Kitap ruhunu temizler, kitap zekanı keskinleştirir.

Kitap kıymetini bilenin vefalı dostu eşidir.

Öğren insan, kemale er, saadet bul, rahata kavuş.

bilim aşkıyla yananın kitap ustadı rehberi.

Cehalet aldatıcı tuzak, bil, bilimsiz ruhu kirli, bil.

Kitaptan bul akıl, ol zafer yiğidi, çiçeği.

بىز دەپ

جاھانغا پاتىمغانلار ، بىل ، نەسەبى ئەڭ ئېگىز بىز دەپ ،

پالاقشىسەن مۇقەددەملىكتە بىزنى ئالدىغا تىز دەپ .

ئوغۇر ئىنسان ئىدى ، ئىنساننى قىلدىڭ بۆرىنىڭ پۇشتى ،

كىرورەنلىك جەسەت- چوكان شاھادەت ئالدى ، پاھ ، قىز

دەپ .

يۈسۈپ ، مەھمۇد خۇدادەك كاتتىلاندى ، بۇ بەلەن بولدى .

ھايات- مەۋجۇدى ئېتراپقا ئالايدىڭ « ئەسلا ، ھەرگىز! »

دەپ .

ئۈگەتتى كىم ساڭا شۇنداق ، بۇ تەتۈرلۈككە ھەيرانمەن ،

تىرىكنى گۆرگە قىستايىسەن ، ئۆلۈكتىن كاتتىلىق ئىزدەپ!

ئۆتۈپ كەتكەنلىرى ئۆتمۈش ، بۈگۈن نەق ، نەقمۇ بىر تارىخ ،

غەلەت بولمامدۇ لاپ ئۇرساق ئۇنى « لاي » ، بۇنى « ئەگىز »

دەپ ؟

Biz Diye

Cihana sığmayanlar, bil, soyumuz temiz diye.

Koşturuyorsun çok bilmişlikle bize “Öne “ diyerek.

Oğuz insandı, insanı yaptın kurdun soyu. Kiroren’li kadın cesedi övgü aldı, ah, kız diye.

Yusuf, Muhammed tanrı gibi yüceltildi bu iyi oldu.

Hayata-var olana bakıp gözlerini belerttin “Asla, Olmaz!” diye.

Öğretti kim sana bu kadar tersliklere şaşkınlım.

Diriyi mezara sürükledin, ölüden yücelik arayarak.

Geçenler geçmiş, bugün net, net de bir tarih.

Yanlış olmaz mı laf atarsak onu “Çamur”, bunu “Bahardaki kar suyu” diye.

بولغۇسى

راستنى سۆزلەپ بەلكى تاپقان- تەرگىنىڭ غەم بولغۇسى ،

ھەقىتى كۆزلەپ بەلكى دەرد تارتىشتا كۆز نەم بولغۇسى .

باغ بىنا قىلساڭ براۋلار سايداپ ، يەر مېۋىنى ،

مېھنىتىڭنىڭ ھەقىقىي بەلكى ھەسسەلەپ كەم بولغۇسى .

بۇ ھېساپنى ئويلماستىن قىل رىيازەتلىك سەپەر ،

ھەر قەدەم باسقان ئىزىڭ بىر كۈن مۇكەررەم بولغۇسى .

ئۈجمە ئىرغىتساڭ ۋاسالغۇ تەگمەسە ھېچگەپ ئەمەس ،

يەپ ئۇنى نەۋرەڭ نىجاتلىق تاپسا بەردەم بولغۇسى .

ھەممە جان ئۆز ھۇجرىسىنى ئايلىنىپ «مەن-مەن» دىسە ،

ئېيت ، ئۇ چاغدا كىممۇ «ئۆتكۈر» ياكى «ئەختەم»

بولغۇسى ؟

روزى ، سەن «تەرسايى» كاجلىقتا ئۆزۈڭنى كاتتا بىل ،

قىل ئۈمىد: «ئۆلسەممۇ دەپ ، ھەر دىلدا قەبرەم

بولغۇسى!...»

Olacak

Gerçeği konuşup belki de kazancın gam olacak.

Doğruluk yolunda belki dertlenip gözün ıslak olacak.

Bağ bahçe inşa edersen birileri gölgesinde yer meyvesini.

Minnetinin hakkı belki kat kat az olacak.

Bu hesabı düşünmeden kıl cefalı sefer.

Her adım, bastığın izin bir gün kıymetli olacak.

Dut toplayıp kurusundan payını alamazsan önemli değil.

Yiyip onu torunun kurtuluş yolunu bulsa güçlü olacak.

Bütün can kendi hücrelerini gezer “Ben ben” dese.

Söyle, o zaman kim “Ötkür”, “Ethem” olacak?

Rozi, sen “Tersayı” inatçılıkta kendini büyük bil.

Et ümit : “Ölsem de her kalpte mezarım var” diye.

ھەر چىمەننىڭ ھۆسنى باشقا

جەكتى يىللار بۇ ئۆمۈرگە «ئەللىك ئالتە» دەپ
 رەقەم ،
 قىلدى يار توققۇز كىتاپقا ئىجتىھاتىم دوست- ھەقەم .
 روزى- مەزكۇر پۇشتى دېھقان ، ئىلچى- ماچىنلىق
 گاداي ،
 يازدى دېھقاننى ، ئۆزىگە قويدى «دېھقاننى» لەقەم .
 چۈنكى شائىر مىللىتى ھازىرمۇ دېھقان مىللىتى ،
 كىم ئۇنۇتسا نەسلىنى تۈزكۈر! ئاڭا دىشۋار ، ئەلەم .
 كۈلكە يىتكەن تار جاھان بۇ زاغى بۇلبۇلدىن ئەزىز ،
 ئەلگە مەنزۇر ھەقنى سۆزلەپ ئۇپرىغان ، سىنىغان
 قەلەم .
 ھەر چىمەننىڭ ھۆسنى باشقا ، ھەممە قۇشتا ئۇن
 بۆلەك ،
 گۈلخۇمارلار باغقا كىرسۇن ، ئوتخۇمارغا مەن بەقەم .

Her Çiçeğin Kokusu Ayrı

Yazdı yıllar bu ömre “Elli altı” diye
 rakam.
 Etti yar dokuz kitaba gayretim dost
 birader.
 Rozi- Çiftçi evladı, İlçi Maçınli fakir.
 Yazdı çiftçiyi, kendine taktı “Çiftçi”
 lakap.
 Çünkü şair milleti şimdi de çiftçi
 milletidir.
 Kim unutursa neslini nankör! Ona vardır
 zorluk, dert.
 Kahkahası yitmiş dar dünya bu kargası
 bülbülünden değerli.
 Halka layık doğruyu konuşup eskimiş,
 kırılmış kalem.
 Her çiçeğin kokusu ayrı, her kuş ayrı
 öter,
 Çiçek sevenler bahçeye girsin, ateş
 sevene ben odunum.

ئۈمىد ۋە بەزىلەر
 ھايات ئۈمىدكە تولغان بولىدۇ ،
 ئۈمىدسىز ھايات يالغان بولىدۇ .
 بۈگۈننى سۆيگەن ، ئەتىگە كۆيگەن ،
 پەرھاتتەك بىستون يارغان بولىدۇ .
 ئۇنداق كىشىنىڭ مۇرادى ھاسىل ،
 ۋىسال چىرىغى يانغان بولىدۇ .
 ئەمما ، تۇرمۇشنىڭ دوقاللىرىدا ،
 بەزىلەر كۆكۈم- تالقان بولىدۇ .
 ئۇلار مۇرادنى ئەجرىدىن تاپماي ،
 تەبىئىي كۆزلەپ ماڭغان بولىدۇ .
 قوغلاپ يىتەلمەي ، ئىزدەپ تاپالماي ،
 يېرىم يولىدا ھارغان بولىدۇ .
 ھەممىدىن رەنجىپ ، ئۆزىنى قارغاپ ،
 ئۆمۈر بەيگىسىدە چانغان بولىدۇ .
 لېكىن چۈشەنگەن- بىلگەن كىشىگە ،
 ئۈمىد چىن گىرە سالغان بولىدۇ .

Umut ve Bazilari

Hayat umut dolu olur,
 Umutsuz hayat yalan olur.
 Bugünü seven,yarına vurulan.
 Ferhat gibi Baston'u yarmış olur.
 Öyle biri muradına ermiş,
 Vuslata varmış olur.
 Ama hayatın yokuşlarında
 Bazıları ezilmiş olur.
 Onlar muradı minnetinden aramadan
 Hazıra konmayı amaçlamış olur.
 Kovalayıp ulaşamadan, arayıp
 bulamadan,
 Yarı yolda yorulmuş olur.
 Hepsine küsüp kendini lanetleyip
 Ömür yarışında yenilmiş olur.
 Ama anlayana, bilene umut sımsıkı
 sarılmış olur.

سوراك

بۇ جاھان جەبرۇ جاپاسىن كۆڭلى ۋەيراندىن سوراك ،
دوزىخى زۇلمەتنى كۆرگەن بەختى گۇمراندىن سوراك .
مۇددىئا بولسا ئىشقى شەمشادىنى پەرۋىش قىلىش ،
قاغدلىپ تاشلاپ يوپۇرماق شېخى قالغاندىن
سوراك .

«نە ئۈچۈن بۇلبۇل يىراق ھىجرىدە؟» بىلمەك
بولسىڭىز ،
باغرى زەرداپ ، ئاھلىرى ئوت ، بەختى يانغاندىن
سوراك .
مەيلىڭىز بولسا مۇھەببەت سىرىنى ئۇقماق ئۈچۈن ،
نۇرنى دەپ ئوت- شامدا كۆيگەن جىسمى خار
جاندىن سوراك .

گەر لېۋى گەز- گەز بۇ چاڭقاق چالنى ئەيىپ
ئەتسىڭىز ،
ئۆزىڭىز تەشنايى لەۋ بولغان چېغى ئاندىن سوراك .
«كىم سېنى قويغان بۇ كۈن- ھالغا؟» دېمەكچى
بولسىڭىز ،
ئەل بىلەن ھېچ كارى يوق خاندان ۋە دەرۋازىدىن
سوراك .

گەر دەلىل لازىم ئىكەن كۆزنى ئېچىڭ ، بىزنى تېپىڭ .
تاشقا چۈشكەن چىنە يەڭلىك كۆڭلى سۇنغاندىن
سوراك .

Sorun

Bu dünyanın cefasını gönlü kırık olana sorun.

Cehennem zulmetini gören kara bahta sorun.

Maksat ise aşk şemşadını büyütme,

Kurup yaprak dökten susuz dala sorun.

“Neden bülbül aşk hasretinde?” bilmek isterseniz,

Kalbi kan, feryadı ateş, bahtı karaya sor.

Rızanız varsa sevgi sırrını öğrenmek için,

Işık için ateş mumda yanan teni horlanan canlıya sor.

Eğer dudağı kurmuş bu susuz halini alay ederseniz,

Susuz kaldığınız zamanki kurumuş dudağınıza sorun.

“Kim getirdi seni bugünkü bu hale” diyecekseniz,

Halk ile ilgilenmeyen sultana ve hükümdara sorun.

Eğer kanıt lazımsa gözünüzü açın, bizi bulun,

Taşa düşen porselen gibi gönlü kırık olana sorun.

تېپىك

بولسىڭىز دوست ئىزدىمەك بىر مېھرى گۈلخاننى تېپىك ،
 گۆش ، قېنى پۈتكەن ۋاپادىن يارنى - غەمخاننى تېپىك .
 «ئىككى نان تاپسا بىرنى داپ ئېتەر» لەر بىۋاپا ،
 «سوغ» بىلەن «ئىسسىق» نى كۆرگەن ئەھلى ئىنساپنى
 تېپىك .
 ئۇچرىغاننىڭ ھەممىسىنى چاغلىماڭ دوست دەپ ، چوقۇم -
 كۆپ ئىچىدىن بىرنى تاللاڭ ، دوستقا قۇرباننى تېپىك .
 «سۆزى قايماق ، كۆڭلى مايماق» ئىككى يۈزلەردىن قېچىك ،
 لەۋزى مەھكەم ، چىن پىداكار ، نۇرغا پەرۋاننى تېپىك .
 كىم «يامان» ، كىم «ياخشى» مەلۇم بولغۇسى كەلگەندە
 پەيت ،
 ئىزدىگەنلەر دوست كەمىنە روزى - «دېھقان» نى تېپىك! ...

Bulun

Dost arayacaksanız merhametli bir ateşi bulun.
 Canı, kanıyla vefa yazmış sevgiliyi sırdaşı bulun.
 İki ekmek bulursa birini def yaparlar vefasızlar.
 “Soğuk” ile “Sıcak”ı gören ehli insanı bulun.
 Öne gelenin hepsini sanma dost diye, muhakkak,
 İçinden birini seçin, dosta kurbanı bulun.
 “Sözü kaymak, gönlü yamuk” iki yüzlülere kaçın.
 Sözü söz, gerçek vefalı, ışığa pervaneyi bulun.
 Kim kötü, kim iyi bilinir zamanı gelince,
 Arayana dosttur bendeniz Rozi-Çiftçiyi bulun!

بولسۇن

ئۈمىدلىك كەلگۈسىگە باقى ، نىشانەك ئىنتىلىش بولسۇن ،
مۇرادىك مەرىپەت دەرياسىدىن قاشتاش سۈزۈش بولسۇن .

چىدامدىن باغلىغىن بەلۋاغ ، جاپالار كەلسە دۇچ ، يانما ،
ئىشك ئىلمۇ زەپەر ئىچرە داۋاملىق ئىزدىنىش بولسۇن .

يۈسۈپ ، مەھمۇد كەبى ئىشلە ، ئۈگەن ، ھارماي ئىجاد
ئەيلە ،

سېنىك ئەھدىك ئۇلۇغ ئەجداد ئىزىدىن ئات سېلىش

بولسۇن .

بۇ يول ئەگرى - توقاي ، مۈشكۈل ، بىراق «ئاشققا توسقۇن

يوق» ،

ئەگەر توسقۇنغا ئۇچراشساك ، قارارىك جەك چېلىش

بولسۇن .

بىلىم پەرۋانسى بولكى كۆيۈشتىن قىلمىغىن ۋايىم ،

سېنىك قەلبىگە «ئوت» ئىشقى ئۈچۈن دادىل يېنىش

بولسۇن

Olsun

Umutla geleceğe bak, hedefin ilerlemek
olsun.

Arzun marifet nehrinden yeşim taşı
süzme olsun.

Gayretten bağla kemer, cefalar çıksa
önüne, kaçma,

İşin ilim zafer içinde sürekli öğrenmek
olsun.

Yusuf, Mahmud gibi çalış, öğren,
yorulmadan icat yap.

Senin ahdin yüce atalar izinde at
koşturmak olsun.

Bu yol düz değil, zor ama “Aşkta engel
yoktur”.

Eğer engelle karşılaşırsan kararın cenk
etmek olsun.

Bilim pervanesi ol yanmaktan gam
yeme,

Senin kalbinde “Ot” aşkı için korkmadan
yanmak olsun.

ياخشىراق

خالاپ ئىچكەن لاتقىلىق سۇ جامى مەيدىن ياخشىراق ،
 پۇت ئارام تاپسا يالاڭ ئاياغ يۇر ، ئۇ خەيدىن ياخشىراق .
 كۆمگۈلۈك قوقاسقا ، ئاجسا ئىشتىھايىڭنى كۆمەچ ،
 ئۇ كۆڭۈل تارتماي يېگەن گۆش ، بەتتە ، سەيدىن ياخشىراق .
 گەر جېنىڭ يايىدىكەن ئىسقىرت دىماقتا شۇ ھېسابق ،
 بىل ، ئۇ چالسا دەمنى بوغقان نەي ، سۇنايدىن ياخشىراق .
 ئاللىكىمنىڭ ئۆي- سارايسى بەلكى كەپەڭدىن بەلەن ،
 ئەمما ، ئۆز جايىڭ ئۆزۈڭگە رۇم ، شەمەيدىن ياخشىراق .
 يەتمىگەي ئۆمرۈڭگە خارلىق كۆكسى- قارىنىڭ بولسۇد كەڭ ،
 بۇ ، ھەسەتتىن ، تەلمۈرۈشتىن ، «ئېسىت-ھەي!...» دىن
 ياخشىراق .
 ئىشلە جۈرئەت بەلۈغىنى بەلگە باغلاپ ، ئەجر قىل ،
 ئەجر قىلماغلىق «ياقايىمۇ يا كۆمەي؟» دىن ياخشىراق .
 بولدى ، روزى ، كىمگە سۆزلەيسەن ئۆزۈڭ قىلماي ئەمەل ،
 ئۆلگە كۆرسەتمەك ئەمەسمۇ «ساڭا دەي...» دىن
 ياخشىراق؟ ...

Daha İyi

İsteyerek içen çamurlu su şaraptan daha iyi,
 Ayak rahatsa çıplak ayak gez, o ayakkabıdan daha iyi.
 Gömmek lazım ateşe, iştihanı açsa Kömeç
 O gönül istemeden yenen et, bette, sebzedden daha iyi.
 Eğer mutluyusan mırıldan nefeste o hesap,
 Bil, o çalınca nefesi boğan ney, zurnadan daha iyi.
 Birilerinin ev sarayları belki kefinden iyi,
 Ama kendi yerin kendine Rum, Şemay'dan daha iyi.
 Yetmez ömrüne kötülük cömert olursa kalbin,
 Bu hasetten, tamahtan “Ey, Ah” dan daha iyidir.
 Yeter Rozi, kime söylersin kendin yapmadan,
 Örnek olmak değil mi “Sana söyleyeyim...”den daha iyi.

ئۆزۈمگە خىتاب

مەن سەن تەسپايى بول ، كۆك ماھى بول ،
 مەيلى بۇرتقا مۇتئۇەر بول داھى بول .
 كېتسەن «دەرگاھە ھەق» نىڭ ئالدىغا ،
 كەتكۈچە پۇرسەتنى تۇت ، ئاگاھى بول !
 گەر غېنى بولساڭ غېرىپقا ياپ چاپان ،
 گەر ھوقۇقدار سەن ئاۋام ھەمراھى بول !
 روزى ، سەن يا باي ئەمەس ، يا شاھ ئەمەس .
 ئال قەلەمنى ، ياز ، خەلقنىڭ ئاھى بول .
 چاپ خاتالار يىلتىزغا تىغ-قىلىچ ،
 ھەق-ئادالەت جارچىسى-مەدداھى بول .
 دەردى بارنىڭ دەردىگە يەت-باش سىلا ،
 قالسا ئاپتاپتا شامال بول ، سايى بول .
 ئەل بىلەن كۈل كۈلسە ، يىغلا يىغلسا ،
 ھەم گۇۋاھلىق پەيتىنىڭ لىلاھى بول .

Kendime Hitap

İster tembel ol, mavi ay ol,
 İster yurda başkan ol dahi ol.
 Gidersin Hakk'ın önüne.
 Gidene dek fırsatı kovala, dikkatli ol!
 Eğer varlıklı isen fakirin üstünü ört.
 Eğer yönetici isen halkın yoldaşı ol.
 Rozi, sen ya zengin değilsin ya da
 padişah,
 Al kalemi, yaz, halkın feryadı ol.
 Vur hatalar köküne hançer kılıç.
 Hak, adalet sözcüsü, meddahı ol.
 Derdi olana derman ol başını okşa.
 Güneşte kalınca rüzgar ol, gölge ol.
 Hem tanıklık anının doğrusu ol.

يەتمىدى

نەپسى ھەركىمىنىڭ ھالالغا يەتمىدى ،
 ئەقلى ھەرگىزمۇ كامالغا يەتمىدى .
 نەپسى مىندى ئەقلىگە قاي بەندىنىڭ ،
 دەڭ ، قاچان بەختى زاۋالغا يەتمىدى :
 ئادەمنى سالۋات ، ھاۋا يەپ «مەنئى» نى ،
 چىقتى مەڭۋادىن - ئالماغا يەتمىدى .
 نۇھ ھەقىقەت ئىيتتى ، پاڭلار ئىشتىمىگە چ ،
 بولدى غەرق ، ئىلكى پالالغا يەتمىدى .
 يەتمىسە ھازىرمۇ كىمكى قەدرىگە -
 بۇ نەسپەتنىڭ ، ئۇ بالغا يەتمىدى :
 تەشەنلەپ سەن قار قۇدۇق ، ئىچ قانغۇچە ،
 بى ئەجر جان ئاب - زىلالغا يەتمىدى .
 ئىشتىھايىڭ مېۋە تارتسا قوي كۆچەت ،
 ھېچ تەمەگەر باغ - نىھالغا يەتمىدى ،
 مۇپتىلا ئىشقى ئېرۇرسەن كۆي ، چىدا ،
 بى چىدام ، ياردىن ۋىسالغا يەتمىدى .
 بۇ جاھاندا ھېچ نېمەرسە ، روزى ، بىل ،
 بى باھالقتا ھالالغا يەتمىدى !...!

Yetmedi

Nefsi herkesin helale yetemedi.
 Akli asla kemale yetemedi.
 Nefsi bindi aklına hangi kulun
 Söyle, ne zaman bahtı zevale yetemedi?
 Adem ve Havva yiyip yasak olanı,
 Çıktı cennetten çareye yetemedi.
 Nuh doğru söyledi, sağırılar
 duyamadığından,
 Oldu gark kıyaya yetemedi.
 Yetmezse şimdi de kimse kıymetine,
 Bu nasihatın, o bala yetemedi.
 Susuzlukla kazı sen kuyuyu, iç doya
 doya,
 Minnetsiz can su çeşmesine yetemedi.
 Canın meyve çekerse dik fidan.
 Tamah edene meyvelik bağlar da
 yetmedi.
 Aşka muftela isen, dayan.
 Dayanmayan sevgili muradına ermedi.
 Bu cihanda hiç bir şeyin, Rozi, bil
 Kıymeti helale yetmedi.

ھېزى بول

سۆزى گەرچە بېقىملىق جانغا راھەت ،
ئېتىشىنى قىلسا كۈندە مىڭ قىرائەت .
ئەگەر ئۇ كونا دۈشمەن ، بولما غاپىل ،
ساڭا كۆڭلىدە ئىستەر دەرد- تالاپەت .
ھېزى بول ، ئىت تالايدۇ ھاۋشماستىن ،
ساقايغان بارمۇ تاتۇقسىز جاراھەت .
دېمەككى ، كونا دۈشمەن- كۈندە دۈشمەن ،
تەۋەززۇ بەيلى يالغان ، راستى ئاپەت .

خەلق

جاھاندا جىمىدىن بۈيۈكتۇر خەلق ،
مۇھەببەت بىلەن نەپرىتى ئېنىق .
ئۇنىڭ كۆڭلى دەريا ، ۋۇجۇدى مېھىر ،
ئۇنىڭ ئەقلى خەزىنە- جاۋاھىرغا لىق .
ئۇنىڭ ئەجرى- تەرى ھايات مەنبەسى ،
ئۇنىڭ قەھرىگە يەم سىتەم ، ساختىلىق .
شۇ مەردلىك ، بۈيۈكلۈك سىماسىنى مەن ،
بىلىپ سۇ ، ئۆزۈمنى قىلىپ شوخ بېلىق ،
تېرەن باغرىغا شۇڭغۇدۇم قاچان ،
دىلىم باغچىسى ئاچتى گۈل توق ، قېنىق .
تىلىم تاپتى ھەم باشقىچە تەم- سېزىم .
يارەن- ئاشىنا بولدى ھەم ياخشىلىق .
ئىجاد تۇلپىرىمۇ تېپىپ كۈچ- ماردار ،
نەزم بەيگىسىدە يۈگۈردۈم سىلىق .
ئۇ بەرگەن كۆزۈم كۆردى ئۆز ئەننى ،
ئېرىغىلدى روھەن يامان ، بەتقىلىق .
قېنى ، كىم غەلەت دەر گېيىمىنى ، دېسەم:
جاھاندا جىمىدىن بۈيۈكتۇر خەلق !!!

Dikkatli Ol

Gerçi sözü güzel cana rahat,
Adımı insan günde bin kıraat.
Eğer o eski düşmansa, olma gafil,
Sana gönlünde ister dert tasa.
Dikkatli ol, kopek ısırır havlamadan,
İyileştiği var mı yaranın izsiz.
Demek ki eski düşman-her gün düşman,
Alçak gönüllülüğü sahte, gerçeği afet.

Halk

Dünyada her şeyden yücedir halk.
Sevgisi ile nefreti çok net.
Onun gönlü derya, vücudu sevgi.
Onun akli hazine, pırlantayla dolu.
Onun minneti teri hayat kaynağı.
Onun kahrına yemdir istem, sahtelik.
Şu mertlik ve büyüklük simgesini ben,
Sanıp su, kendimi yaptım şuh balık.
Derin koynuna daldım ne zaman,
Gönlüm bahçesi açtı gül koyu renk.
Dilim buldu hem başka bir tat his.
Sevgili ve eş oldu iyilik de.
İcat düldülüm de buldu güç kuvvet.
Nazım yarışmasında koştum yavaş,
Onun verdiği gözüm gördü güzel yarını.
Temizlendi ruhen kötülük ve huylar.
Bakalım kim hata der sözümü, desem:
Dünyada her şeyden yücedir halk!

ئارتۇقچە

ئەدەپ ئۇقماستىن كۆرسەتكەن ئەدەپ ئارتۇقچە- ئارتۇقچە ،
 ياراشماسلارغا زايەدۇر سەدەپ ئارتۇقچە-ئارتۇقچە .
 غەرەز ئۇقمايدىغانلارغا ، نەسبەت بوش ، بىكار كەتكەي .
 «ئۇرۇپ تۇرسا كۈلۈپ تۇرسا» غەزەپ ئارتۇقچە- ئارتۇقچە .
 ئۆكۈزنىڭ مۇڭگۈزىگە گۈل تاقاپ كۆر بەربىر مۇڭگۈز ،
 ئۇنى سەن بولما ئاۋارە بېزەپ ئارتۇقچە- ئارتۇقچە .
 دېسەڭ «يەلكەمنى قىل شوتتا؟» دېسە «يوق ئۆزىڭگە
 رايىم...»
 بۇ يەڭلىغ روھى غاپىلغا مەدەت ئارتۇقچە-ئارتۇقچە .
 دىيەك قويساڭمۇ ئۆرۈلگەي تېگىدىن زەيدىگەن دەز تام ،
 كۈچۈڭنى قىلمىغىن ئىسراپ ، تۈزەپ ئارتۇقچە-ئارتۇقچە .
 جاھاننىڭ شەنىگە باققىن ، ئەقىل ھۇجراڭغا شام باققىن ،
 سەپەر قىلماي تىرەجەيسەن ، ئەدەپ ئارتۇقچە-ئارتۇقچە ؟
 بەخت ئاسماندىمۇ؟ تۈڭلۈك ماراشتىن نەمۇراد ھاسىل ،
 كۆتۈرگىن باشنى! سۆزلەتتىڭ ئەجەپ ئارتۇقچە- ئارتۇقچە ...

Boşu Boşuna

Edep bilmeyene gösteren hürmet boşu boşuna,
 Yakışmayana fazladır sedef boşu boşuna.
 Laftan anlamazlara nasihat boşu boşuna,
 Dövlüle bile gülene öfke boşu boşuna,
 Öküzün boynuzuna gül taksan da yine boynuzdur.
 Onu sen süsleyip zahmet etme boşu boşuna.
 Desen “Omzuma bas çık” derse “Çatıya çıkmaya hevesim yok”,
 Bu manevi gafile destek boşu boşuna.
 Destek koysan da devrilir alttan rutubet olan duvar,
 Gücünü kılma israf, düzeltip boşu boşuna.
 Dünyanın şanına bak, akıl evine mum yak.
 Sefer etmeden cebelleşiyorsun, neden boşu boşuna?
 Baht gökte mi? Bacaya bakmaktan hasıl olmaz muradın.
 Kalbır kafanı! Konuşturttun boşu boşuna.

تەس سوئالنىڭ جاۋابى

ياد دېسەم ماڭا تۇرمۇش ئېلىپبەسى ،
 بۇ ھايات يوللىرىنىڭ «ئېگىز-پەسى» .
 كۆپ ئىكەن بىلمىگىنىم بىلگىنىمدىن ،
 تونۇتتى خاتايمىنى ئۇنىڭ دەرسى .
 بەزىدە ، گۈل دىگىنىم چىقتى تىكەن ،
 بولدۇم گاھ تىكەننىڭمۇ خارۇ-خەسى .
 بۇرۇنۇمغا سالسا چۈلۈك سەزمەپتەمەن .
 ھەۋەسنىڭ ، بەگۋاشلىقنىڭ «قېنى ، ھە!» سى ،
 گاھ بالى زەھەر چاغلاپ يۈرۈپتەمەن ،
 ئالداپتۇ گاھ زەھەرنىڭ «ئالە ، يە» سى ...
 ئاھ ، ئۆمۈر ئەمدى ئەڭ چەت مەنزىلدە ،
 بوينۇمدا ئەزرا ئىلنىڭ قول گىرەسى .
 ۋىجدانىم قىستار بۇ دەم ھەق جاۋاپقا ،
 دەپ: «سەندىن نەپ كۆردىمۇ ، ئىيت ، بىرەرسى؟!»
 نېمىدەي باسقان ئىزىم گۈل - چىچەكسىز ،
 بۇ ئىكەن جاۋاپلارنىڭ شۇنچە تەسى .
 «تەس» لىكتىن تاپتىم ئەقىل كىچىكسەممۇ ،
 «ئېلىپ- بەر!» ئىكەن ھايات ئېلىپبەسى ...

Zor Sorunun Cevabı

Ezber sandım kendime hayat alfabesini,
 Bu hayat yollarının iniş çıkışlarını.
 Çok imiş bilmediğim bildiğimden,
 Öğretti hatamı onun dersi.
 Bazen gül dediğim meğer dikenmiş,
 Oldu bazen dikenin de hastası.
 Burnumdan tutup yürütse bilememişim.
 Hevesin, yaramazlığın nerede “Hani?”
 ları.
 Kah balı zehir sanmışım,
 Kandırılmış bazen zehrin “Al, ye” leri.
 Ah, ömür artık en sondaki yolculukta,
 Boynumda Azrail’in kolları.
 Vicdanım sürükler doğru cevaba.
 Diye: “Senden fayda gördü mü söyle
 biri?”
 Buymuş cevapların en zoru.
 Zorluktan buldum aklımı gecikse de,
 “alıp ver” imiş hayat alfabesi.

نە كېرەك

قوۋمى شائىر ئەسلى راستچىل ، ئەر كېرەك ،
 «ئەر كە شائىر» لىق زامانغا نە كېرەك ؟
 ئۇيقۇچان يىللارغا شائىر نە كېرەك ؟
 باتىنى غاپىلغا زاھىر نە كېرەك ؟
 تۇرسا «سەككاكى» قەسىدە ۋارقىراپ ،
 پەيلى ئەھمەت شىھىچە ماھىر نە كېرەك ؟
 توۋا ، «تاھىر» يار تۈپەيلى تارتتى دەرد ،
 كۆرە بۇ ئىشنى ، يارغا تاھىر نە كېرەك ؟
 تەكتى شائىرلىق ھەقىقەت سۆزلىمەك ،
 سۆزلىمەك ئىمكانغا دائىر ، نە كېرەك ؟
 بۇ زاماننىڭ بىر زامانى كەلگۈچە ،
 بولدى ، بەس ! سۆز قىلما شائىر ، نە كېرەك ؟

بۇ نەسپەت كىمگە لازىم

كىشى ئۆمرى ئوخشاش زەر دەرمەگە ،
 ئاقىللار خەجلەر ئۇنى قۇت ، كەرەمگە .
 كىمكى بۇ دەرمەنى قىلدى ئىسراپ ،
 تاماشا سورۇنىغا ، «ئۆي- سەرەم» گە .
 تېرىپتۇ دەپ چۈشەنگىن خوخا ، پانتاق ،
 ھاياتلىق گۈلشىنى- شۇ باغى ئېرەمگە .
 بۇرادەر ، خەرجى بەتلىكتىن ھېزى بول ،
 كۆيۈنسەك ئۆمۈر ئاتلىق مۆھتەرەمگە ،
 بىر تالاي ۋەز- نەسپەت كىمگە لازىم ،
 نەقىشلەت ئۇنى كۆڭۈل خاتىرەمگە !...

Ne Gereği Var

Kavmi şair aslında doğrucu, er gerek.
 Şımarık şairlik zamanına ne gerek?
 Uyukulu yıllara şair ne gerek?
 Gönlü gafilə açık etməye ne gerek var?
 Dururken Sekkaki kaside bağırıp,
 Ahmetşah'a kadar ustalığın ne gereği
 var?
 Tövbe, Tahir sevgili için çekti dert,
 Bak bu işe, sevgiliye Tahirin ne gereği
 var.
 Şairlik temeli doğruluğu söylemek,
 Söyleme imkana göre, ne gerek?
 Bu zamanın bir demi gelene kadar,
 Yeter, söz etme şair ne gerek var?

Bu Nasihat Kime Lazım

Kişi ömrü benzer altın paraya,
 Akıllılar harcar onu bahta, büyüklüğe.
 Kim bu altını ederse israf,
 Eğlence mekanlarına, ev eşyalarına,
 Dikmiş diye düşün diken,
 Hayat buketi-şu güzel bağ içinde.
 Birader, israf harcamalardan uzak ol,
 Seversen ömür adlı saygını.
 Bir sürü nasihat kime lazım?
 Süsleyeyim onu gönül hatırama...!

ھايات كىتابى

ئالەمدىكى مەۋجۇدات تۇرۇۋەرمەس شاش پىتى ،
 پەقەت ئىككى نەرسلا قالار مەڭگۈ ياش پىتى .
 بىرسى ئىلىم ھېكمىتى ، بىرسى تۆھپە مېھنىتى ،
 شۇنىڭ بىلەن ئاشمامدۇ ئادىمىيلىك قىممىتى .
 ئىلىم- ھىكمەت ، تۆھپىدۇر ھاياتلىقنىڭ باش پىتى ،
 زىننەت بېرەر ئۆمۈرگە ئۆز يېزىلسا ھەر خېتى .
 كۆڭۈل قويۇپ ياز ئۇنى ئىپار چاچسۇن قات-قېتى ،
 پۇچۇلمسۇن ئىللەتتە بۇ «كىتاب» نىڭ چەت-
 چېتى .

قېنى روزى ۋاراقلاپ كۆرگىنە شۇ كىتابنى ،
 تاراقلاپتۇ نەگىچە ھاياتىڭنىڭ شاش ئېتى ؟

Hayat Kitabı

Dünyadaki varlıklar hep durmaz canlı
 haliyle,
 Fakat iki şey kalır sonsuza dek genç
 haliyle.
 Biri ilim hikmet, biri ecir ile çalışma.
 Onlarla yükselmez mi insanın kıymeti.
 İlim hikmet, çalışmaktır hayatın ilk
 sayfası,
 Süs verir ömre güzel yazılınca her yazısı.
 İtinayla yaz onu hoş koku dağıtsın içten
 içe,
 Kalmasın ayaklar altında bu kitabın
 kenarları.
 Bakalım Rozi çevirip gör şu kitabı,
 Dağılmış nereye kadar hayatın haylaz
 atı.

«مەن!» دېمە

كىم ئۆزىگە بەك ئىشەندى خەيرلىك بولماس ئىشى ،
 كارىدا بامەسلىھەت بولغاندا يول تاپقاي كىشى .
 ئىش ئۈنۈملۈكتۈر كېڭەشتە ، بىردىن ئەۋزەل ئىككى ، بىل ،
 سۇ قاچالماس ئىككى بولغاچ ئېرىق ، ئۆستەڭنىڭ قېشى .
 ئىككى كۆزنىڭ كۆرگىنى بىر كۆزدىن ئارتۇق ، قىلما شەك ،
 ئىككى قول - ئالقاندا ياڭرار ياخشىلىقنىڭ ئالقىشى .
 بەلكى كۈچتۈڭگۈر ئېرۇرسەن پەھلىۋان پەرھاد كەبى ،
 يەككە سەن يانگدا شاپۇر كەم - تىگەر قىسمەت تېشى ،
 كۆر ، ئەنە كۆك قەرىدە ھېچ دەخلىسىز پەرۋاز ئېتەر ،
 جۈپ قاناتغا تايانغاچ قىشۇ ياز سۈمۈرۈغ قۇشى .
 روزى ، سەن ئەللامە ، پازىللارنى ئۇستاز تۇت ، ئۈگەن ،
 «مەن!» دېمە ، «مەن - مەن» چىنىڭ جىسمىدا يوق ئەقلى -
 ھوشى ...

Ben Deme

Kim kendine çok güvendi hayırlı olmaz
 işi,
 İşini danışarak yaptığında yol bulur kişi.
 Fikir almak önemlidir işlerde, birden iki
 iyi, bil.
 Su kaçamaz iki olduğundan ırmak, çayın
 kenarı.
 İki gözün gördüğü bir gözden fazladır,
 etme şüphe.
 İki el-avuçta çıkar iyiliğin alkış sesi.
 Belki güçlüsündür pehlivan Ferhat gibi.
 Teksin yanında ses yoksa-düşer kısmet
 taşı.
 Bak, işte gökyüzünde özgür uçar,
 Çift kanadına dayandığından kış yaz
 hüma kuşu.
 Rozi, Sen ulema, aydınları üstat tut,
 öğren,
 “Ben!” deme, “Ben, ben” diyenin
 vücudunda yok akıl zeka.

ئۇشبۇ جاھان

ياخشىلارنىڭ خۇشبۇيىدىن بۇ جاھان تاپتى راۋاج ،
ياخشىلىق ئۈستە ، يامانلىقتىن نېرى تۇر- قىل ئىلاج .
ياخشىلىق ئۆمرۇڭنى قىلغاي شاھ سۇلايماندىن
ئۇزاق ،
ئۆمرى كونا قىلسا ھەركىم پەيلى بەتكە خەج-خىراج .
ئەلگە بەر مېھرىڭنى ، كۈت ئەجرىڭنى ئەلدىن بىر
ئۆمۈر ،
ئەل دۇئاسىدىن سېنىڭ ئاستىڭدا ئات ، باشىڭدا تاج .
بۇ جاھانغا كەلدى كىم ، بار كەتمىكى (پەيتى
نېھان) ،
ئۆمرى ھەركىمنىڭ تۆلەيدۇ بۇ جاھان- پانىغا
«باج» ،
بول ئاگاھ ، پۇرسەت مۇشۇ ، مەھشەر قەھرىلىك ،
رايى كاج!

İşbu Cihan

İyilerin mis kokusundan bu cihanda oldu gelişme,
İyilik iste, kötülükten uzak dur, bul çare.
İyilik ömrünü kılar şah Süleyman'dan daha uzun.
Ömrü kısadır olursa kim kötüye destek.
Halka ver merhametini, İşte ecrini halktan bir ömür.
Halkın duasından altında at, başınca taç.
Bu cihana geldiyse kim, onun bir gitmesi var.
Ömrü herkesin öder bu cihan için faniye vergi.
İyilik öde cihan vergi için, adın kalsın.
Dikkatli ol, fırsat bu, mahşer kahırlı, inatçıdır.

ئۆمۈر دىگەن

ئۆمۈر دىگەن مۇئەممى-ئىككى «يوق» نىڭ ئارىسى ،
 كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە تارتىشىدۇ قارىسى .
 قۇچۇپ بەخت يازىنى ، چال ھاياتنىڭ سازىنى ،
 كەلمەس دۇتار پەدىگە ئۈزۈلگەندە تارىسى .
 ئازادە تۇت كۆڭلۈڭنى ، خوشال ئۆتكۈز ئۆمرۈڭنى ،
 ۋاپادىن تاپ ۋاپانى = تالاي بۇنىڭ چارىسى .
 تەشكىن ھەسەت كۆزىنى ، يار تۇت ئەدەپ قىزىنى ،
 كەس خاتادىن ھارام شاخ بولۇپ مەردلىك ھارىسى .
 ئۆمۈر بېغىڭ گۈل ئاچسۇن ، گۈلۈك ئىپار ھىد
 چاچسۇن ،
 بول ئۈمىدلىك ئىز باسار- ياخشىلارنىڭ ۋارىسى! ...

Ömür Dediğin

Ömür denen muamma-iki “yok” un
 arası,
 Güzü kapayıp açana dek bitiverir.
 Geçir baht yazını, çal hayatın sazını.
 Çalınmaz saz koparsa tar.
 Rahat tut gönlünü, mutlu geçir ömrünü,
 Vefadan bul vefa çoktur bunun çaresi.
 Oy hasedin gözünü, sevgili yap kendine
 edebin kızını,
 Kes hatanın haram dalını mertlik
 bıçağıyla.
 Ömür bağın gül açsın, gülün mis koku
 dağıtsın.
 Ümitli ol iz basar iyilerin varisi.

4. SONUÇ

Çağdaş Uygur edebiyatının önemli şairlerden biri olan Rozi Sayit, şiirlerinde halkın konuşma diline yakın, sade bir dil kullanımının yanı sıra derin anlamlar içeren, çok anlamlı kelimeleri sıkça kullanarak şiir sahasında kendine özgü bir yol tutmuştur.

Verdiği hayat mücadeleleri, zorlu hayat şartları şairi halkın içinden biri kılmıştır.

15 senelik çiftçilik hayatında çektiği açlık, yokluk derdini unutmayan şair kendine “Çiftçi” mahlasını vererek çiftçilerin derdini, geçim sıkıntısına, döktüğü kan terlerini anlatan çiftçi şairi olmuştur.

Rozi Sayit’in ismi geçince akıllara köy, çiftlik hayatı gelecek kadar halk şairilik rolüne tamamıyla bürünmüştür şair. Şairin temsil ettiği sadece çiftçiler değil Çin istilası altındaki bütün ezilen, sömürülen Uygur Türkleri’dir. Derin anlamlı sözcük kullanımları, yaptığı gönderimler ve eleştirileri ile Uygurların uğradığı zulümleri ifşa etmeye, kalemiyle bağırmaaya çalışan şair Uygur halkı tarafından çok severek okunmuş ve halkın üzerinde büyük etkiler yaratmıştır.

Çocuk yaşta zorla Komünist partiye köle işçi olarak çalıştırılan, anne baba ve kardeşini kaybetmenin acısını kemiklerine kadar yaşayan şair hayatı boyunca kaç kere hapse atılmış, işkenceden zorluklardan dolayı ölüm döşeginden geri dönmüş olmasına rağmen hiç pes etmeden kalemini Komünist rejimine karşı silah olarak kullanmıştır.

Zengin bir dil varlığına sahip olan şair küçüklüğünden beri klasi şiire olan hevesi ile Nevai, Sekkaki, Kul Hoca Ahmet gibi şairlerden etkilenerek klasik şiir yazmaya başlamış ve birçok klasi şairin şiirlerine nazire yazmıştır.

Sayit’in şiirleri klasi şiir tarzında yazılsa da edebi hayatının sonlarına doğru muhteva bakımından değişiklik göstermeye başlamıştır. Halkın kalp sesini kalemiyle anlatan milli şair, Uygur Türklerine uygulanan katı Komünist rejimine rağmen gösterebildiği karşılığı göstermiştir.

Şairin eserlerine bakıldığında, nazım türlerinin gazel, muhammes, musedde, terkibi bent vs. hemen hemen her türünde şiir yazmayı denediği görülür. Fakat bazı nazım türlerini yazarken Türkçedeki nazımın şekil kurallarına pek uymadığı görülmektedir,

buna Türk edebiyatı ve Uygur edebiyatındaki teorik bilgilerin farklı olmasından kaynaklanmıştır denilebilir.

Şiirlerine bakıldığında Sait'in dikkat çeken bir başka özelliği ise Türkçe kökenli bir kelimenin aynı anda Farsça ve Arapçasını da kullanarak dizeyi zenginleştirmekle birlikte anlatmak istediğini daha da vurguladığı anlaşılır.

Rozi Sayit, kendi yöresinin ağız özelliklerinin kullanarak birçok eser vermiştir. Hatta halkın dilinde kullanılan bazı yöreye özel kelimeleri şiirlerinde bolca kullanarak Uygur edebi diline geçmesini sağlamıştır.

Şiirlerindeki kafiye ve refilere bakıldığında şair ek redifleri yaklaşık 30 küsür şiirinde kullanırken 150'e yakın şiirinde kelime redifi yapmıştır. Bütün şiirlerini redif açısından incelediğimizde tek ekli redif, çok ekli redif, tek kelimeli redif, iki kelimeli redif ve çok kelimeli rediflerin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu yönünden Sait'in şiirlerinde mükemmel bir ahenk uyumu olduğunu söyleyebiliriz.

Halk diline yakın, anlaşılır bir dil kullanmanın yanı sıra şair, klasik şiirlerde kullanılan mecaz-i mürsel, Teşbih-i belîğ, tezat, istiare vs. söz sanatlarını çok başarılı bir şekilde kullanarak şiirin anlamını derinleştirmiştir.

Türkiyedeki türk lehçeleri ve edebiyatları çalışmalarında pek çalışılmamış ve tanınmamış olan şair Rozi Sayit'i tanımak, şiirlerini anlamak Uygurların son yüz yılda çektiği zulümlere tanık olmak, Uygurların verdiği mücadeleyi görebilmek, Uygur aydınlarının halkı uyandırma yolunda gösterdikleri cesareti anlamak, Türk dünyasından bağı koparılmış Doğu Türkistan'ı unutmamak açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Tunalı, İ. (2002). *Sanat ontolojisi*. İnkılâp Kitabevi.

Kaşgarlı, R. (2016). *Çağdaş Uygur hikâyelerinden seçmeler*. Gazi Kitabevi.

Kaşgarlı, R. (2017). *Çağdaş Uygur edebiyatı tarihi*. Gazi Kitabevi.

Baran, L. (2007). Çağdaş Uygur edebiyatının oluşması ve gelişmesi. *Bilig Dergisi*. C. 42, s. 191-211.

Komisyon, (2006). *Uygur edebiyatı tarihi 3*. Milletler Neşriyatı.

Kaşgarlı, S. (1998). *Çağdaş Uygur Türkleri'nin edebiyatı*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Andincan, A. (2003). *Cedidizm'den bağımsızlığa hariçte Türkistan mücadelesi*. Emre Yayınları.

Tatliq, E. (2004). 1949. yıldın burun Şıncañda Uygur tilida neşir qilingan gézit-jornallar, *Şinciang Tezkiriçiliki Jornili*. C. 3, s. 51-58.

Slayman, E. (2000). *Teklimakanğa dümlengen roh*. Şincan Halk Neşriyatı.

Kaşgarlı, S. (1998). *Çağdaş Uygur Türkleri'nin edebiyatı*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sayit, R. (2001). *Roza Sayit şiirleri (1)*. Milletler Neşriyatı.